

รายวิชา

หนังสือสรุปเนื้อหา

ศิลปศึกษา

ระดับประถมศึกษา(ทช11003)

หลักสูตรการศึกษานอกระบบระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน
พุทธศักราช 2551

สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ

กระทรวงศึกษาธิการ

เอกสารทางวิชาการลำดับที่ 12/2557

สรุปเนื้อหาหนังสือเรียน กศน.

รายวิชาศิลปศึกษา

ระดับประถมศึกษา

รหัส ทช 11003

หลักสูตรการศึกษานอกระบบระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน

พุทธศักราช 2551

สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ

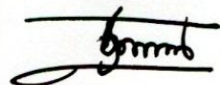
กระทรวงศึกษาธิการ

คำนำ

กระทรวงศึกษาธิการมีนโยบายยกระดับคุณภาพการศึกษาทุกระดับการศึกษา สำนักงาน กศน. ในฐานะผู้รับผิดชอบในการจัดการศึกษาให้กับกลุ่มเป้าหมายประชาชนทั่วไปที่อยู่นอกกระบบโรงเรียนโดยใช้หลักสูตรการศึกษานอกระบบระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ในการจัดการศึกษาให้กับกลุ่มเป้าหมายดังกล่าว และเพื่อเป็นการตอบสนองนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการในการยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียน กศน.หลักสูตรการศึกษา นอกระบบระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ให้สูงขึ้น สำนักงาน กศน. จึงได้จัดทำสรุปเนื้อหาหนังสือเรียน กศน. ซึ่งจะใช้เผยแพร่ผ่านทางสื่ออิเล็กทรอนิกส์ได้ง่าย ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนเข้าถึงสื่อได้สะดวก รวดเร็ว อันจะส่งผลให้ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนดีขึ้น

สรุปเนื้อหาหนังสือเรียน กศน. มีเนื้อหาจากการนำหนังสือเรียนของสำนักงาน กศน. มาสรุปเนื้อหา ประเด็นสำคัญที่สอดคล้องตามผังการออกข้อสอบในแต่ละรายวิชาของสำนักงาน กศน. ซึ่งในเบื้องต้นสำนักงาน กศน. จัดทำสรุปเนื้อหาหนังสือเรียน ในรายวิชาภาษาไทย รายวิชาภาษาอังกฤษ รายวิชาวิทยาศาสตร์ และรายวิชาศิลปศึกษา ทั้งนี้ สำนักงาน กศน. ได้เชิญผู้เชี่ยวชาญด้านเนื้อหา ศึกษานิเทศก์ นักวิชาการศึกษา ครูผู้สอน และผู้เกี่ยวข้อง มาสรุปเนื้อหาหนังสือเรียน กศน. ในรายวิชาดังกล่าว

สำนักงาน กศน. หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะเป็นประโยชน์กับผู้เรียน กศน. หลักสูตร การศึกษานอกระบบระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ตามสมควร จึงขอขอบคุณ ผู้เชี่ยวชาญด้านเนื้อหา ศึกษานิเทศก์ นักวิชาการศึกษา ครูผู้สอน และผู้เกี่ยวข้อง มา ณ โอกาสนี้

(นายประเสริฐ บุญเรือง)

เลขาธิการ กศน.

กุมภาพันธ์ 2557

สารบัญ

หน้า

คำนำ

คำแนะนำการใช้หนังสือ

บทที่ 1 ทักษะศิลป์พื้นฐาน

เรื่องที่ 1.1	ทักษะศิลป์พื้นฐาน	1
เรื่องที่ 1.2	องค์ประกอบทางทักษะศิลป์	3
เรื่องที่ 1.3	รูปแบบและวิวัฒนาการของทักษะศิลป์พื้นฐาน	5
เรื่องที่ 1.4	รูปแบบและความงามของทักษะศิลป์พื้นฐาน	8
เรื่องที่ 1.5	ทักษะศิลป์พื้นฐานกับการแต่งกาย	10
เรื่องที่ 1.6	การตกแต่งที่อยู่อาศัย	12
เรื่องที่ 1.7	คุณค่าของทักษะศิลป์พื้นฐาน	16

บทที่ 2 ดนตรีพื้นฐาน

เรื่องที่ 2.1	ลักษณะของดนตรีพื้นฐาน	21
เรื่องที่ 2.2	ดนตรีพื้นฐานของไทย	22
เรื่องที่ 2.3	ภูมิปัญญาทางดนตรี	24
เรื่องที่ 2.4	คุณค่าของเพลงพื้นฐาน	26
เรื่องที่ 2.5	พัฒนาการของเพลงพื้นฐาน	28
เรื่องที่ 2.6	คุณค่าและการอนุรักษ์เพลงพื้นฐาน	30

บทที่ 3 นาฏศิลป์พื้นฐาน

เรื่องที่ 3.1	นาฏศิลป์พื้นฐานและภูมิปัญญาท้องถิ่น	33
เรื่องที่ 3.2	นาฏศิลป์พื้นฐานภาคเหนือ	34
เรื่องที่ 3.3	นาฏศิลป์พื้นฐานภาคกลาง	35
เรื่องที่ 3.4	นาฏศิลป์พื้นฐานภาคอีสาน	38
เรื่องที่ 3.5	นาฏศิลป์พื้นฐานภาคใต้	39

	หน้า
บทที่ 4 อาชีพการผลิตเครื่องดนตรีพื้นบ้าน	44
เรื่องที่ 4.1 ปัจจัยหลักของการประกอบอาชีพ	44
เรื่องที่ 4.2 ข้อเสนอแนะในการเลือกอาชีพ	44
เรื่องที่ 4.3 อาชีพการผลิตเครื่องดนตรีพื้นฐาน	45
- อาชีพการผลิตขลุ่ย	45
- อาชีพการผลิตแคน	46
- อาชีพการผลิตกลองแขก	47
บรรณานุกรม	49
คณะผู้จัดทำ	51

คำแนะนำการใช้หนังสือเรียน

หนังสือเรียนสรุปเนื้อหา รายวิชาแบบเรียน กศน. หลักสูตรการศึกษานอกระบบระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 เป็นหนังสือสรุปเนื้อหาที่จัดทำขึ้น เพื่อให้ผู้เรียนที่เป็นนักศึกษา กศน. สามารถทำความเข้าใจ และเรียนรู้ในสาระสำคัญของเนื้อหา รายวิชาสำคัญ ๆ ได้สะดวก และสามารถเข้าถึงแก่นของเนื้อหาได้ดีขึ้น

ในการศึกษาหนังสือสรุปเนื้อหา รายวิชา ผู้เรียนควรปฏิบัติดังนี้

1. ศึกษาโครงสร้างรายวิชาจากหนังสือให้เข้าใจในหัวข้อและสาระสำคัญ ผลการเรียนรู้ ที่คาดหวัง และขอบข่ายเนื้อหาของรายวิชานั้น ๆ เข้าใจก่อน
2. ศึกษารายละเอียดเนื้อหาของหนังสือสรุปเนื้อหาหนังสือเรียนเล่มนี้ โดยศึกษาแต่ละบทอย่างละเอียด ทำแบบฝึกหัดหรือกิจกรรมตามที่กำหนด และทำความเข้าใจในเนื้อหาใหม่ให้เข้าใจ ก่อนที่จะศึกษาเรื่องต่อ ๆ ไป
3. หากต้องการศึกษา รายละเอียดเนื้อหาเพิ่มเติมจากหนังสือสรุปเนื้อหาหนังสือเรียนนี้ ให้ผู้เรียนศึกษาเพิ่มเติมจากหนังสือเรียน หรือครูผู้สอนของท่าน

บทที่ 1 ทัศนศิลป์พื้นฐาน

เรื่องที่ 1.1 ทัศนศิลป์พื้นฐาน

ทัศนศิลป์พื้นฐาน

เราอาจแบ่งความหมายของทัศนศิลป์พื้นฐานออกเป็น 2 คำ คือ คำว่าทัศนศิลป์ และ คำว่าพื้นฐาน

ทัศนศิลป์ หมายถึง ศิลปะที่รับรู้ได้ด้วยการมองเห็น ก่อให้เกิดความรู้สึกทางด้านจิตใจ และอารมณ์ของมนุษย์ เป็นกระบวนการถ่ายทอดผลงานทางศิลปะโดยใช้จินตนาการ ความคิดสร้างสรรค์อย่างมีขั้นตอน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อตอบสนอง ความต้องการทางด้านร่างกาย จิตใจ เช่น งานเขียนภาพ งานปั้น งานแกะสลัก งานจัดสวน เป็นต้น

งานทัศนศิลป์ สามารถจำแนกออกได้เป็น 4 ประเภท ดังนี้

1. **จิตรกรรม** หมายถึง การสร้างสรรค์ผลงานศิลปะที่แสดงออกด้วยการวาด ระบายสี ลงบนพื้นผิววัสดุที่มีความราบเรียบ เช่น กระดาษ ผ้าใบ แผ่นไม้ เป็นต้น เพื่อให้เกิดเรื่องราว และความงามตามความรู้สึกนึกคิดและจินตนาการของผู้วาด เป็นงานศิลปะที่มี 2 มิติ ไม่มีความลึกหรือขนานหนา แต่สามารถเขียนลงตาให้ดูเหมือนมีความลึกหรือขนานได้
2. **ประติมากรรม** หมายถึง การสร้างสรรค์ผลงานศิลปะที่แสดงออกด้วยการปั้น การแกะสลัก การหล่อ การเชื่อม และการจัดองค์ประกอบความงามอื่นลงบนสื่อต่าง ๆ เพื่อให้เกิดรูปทรง 3 มิติ มีความลึก หรือขนาน งานประติมากรรม แบ่งเป็น 3 ประเภทตามมิติของความลึก ได้แก่ ประติมากรรมขนานต่ำ ประติมากรรมขนานสูง และประติมากรรมลอยตัว
3. **สถาปัตยกรรม** หมายถึง การสร้างสรรค์ผลงานศิลปะที่แสดงออกด้วยการก่อสร้าง อาคารหรือสิ่งก่อสร้าง รวมถึงสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องทั้งภายในและภายนอกสิ่งปลูกสร้างนั้น ที่มาจากการออกแบบของมนุษย์ ด้วยศาสตร์ทางด้านศิลปะ การจัดวางที่ว่าง ทัศนศิลป์ และวิศวกรรมก่อสร้าง เพื่อประโยชน์ใช้สอย และประดับตกแต่ง
4. **ภาพพิมพ์** หมายถึง การสร้างสรรค์ผลงานศิลปะที่แสดงออกด้วยวิธีการพิมพ์ ด้วยการถ่ายทอดรูปแบบจากแม่พิมพ์ออกมาเป็นผลงานที่มีลักษณะเหมือนกันกับแม่พิมพ์ ซึ่งเป็น

งานที่พัฒนาต่อเนื่องมาจากการวาดภาพ ซึ่งการวาดภาพไม่สามารถสร้างผลงาน 2 ชิ้น ที่มีลักษณะเหมือนกันทุกประการได้

คำว่า “**พื้นบ้าน**” บางครั้งเรียกว่า **พื้น** ซึ่งหมายถึงกลุ่มชนใดกลุ่มชนหนึ่งอันมีเอกลักษณ์ของตน เช่น การดำรงชีพ ภาษาพูด ศาสนา ที่เป็นประเพณีร่วมกัน

ดังนั้น “**ทัศนศิลป์พื้นบ้าน**” หมายถึง ผลงานทางศิลปะที่มีความงาม ความเรียบง่าย จากฝีมือชาวบ้านทั่ว ๆ ไป สร้างสรรค์ผลงานอันมีคุณค่าทางด้านความงาม และประโยชน์ใช้สอยตามสภาพของท้องถิ่น

เกร็ดความรู้

ผู้สร้างงานศิลปะ เราเรียกว่า **ศิลปิน** เช่น ศิลปินด้านจิตรกรรม ศิลปินด้านภาพพิมพ์ ศิลปินด้านประติมากรรม แต่การปั้นหล่อ**พระพุทธรูป** เรียกว่า งาน**ปฎิมากรรม** (สังเกตว่าเขียนต่างจากคำว่าประติมากรรม นะจ๊ะ) และผู้สร้างสรรค์งานปฎิมากรรมเราเรียก**ปฎิมากร** ส่วนผู้สร้างสรรค์งานด้านสถาปัตยกรรมเราเรียกสถาปนิกจ๊ะ.....

กิจกรรม ให้ผู้เรียนสำรวจบริเวณชุมชนของผู้เรียนหรือสถานที่พบกลุ่ม ว่ามีทัศนศิลป์พื้นบ้านอะไรบ้าง หากมีจัดอยู่ในประเภทอะไร จากนั้นบันทึกไว้แล้วนำมาแลกเปลี่ยนความรู้กันในชั้นเรียน

เรื่องที่ 1.2 องค์ประกอบทางทัศนศิลป์

ทัศนศิลป์เป็นศิลปะที่มีที่มา และต้องรับรู้จากการมองเห็นเป็นศิลปะที่อาศัยพื้นที่ในการสร้างสรรค์ผลงาน

“องค์ประกอบทางทัศนศิลป์” ประกอบด้วย องค์ประกอบสำคัญที่เป็นพื้นฐาน 7 ประการคือ

1. จุด หมายถึง สิ่งที่ปรากฏบนพื้นระนาบที่มีขนาดเล็กที่สุด ไม่มีความกว้าง ความยาว ความสูง ความหนา หรือความลึก จุดสามารถแสดงตำแหน่งได้ เมื่อมีบริเวณว่างรองรับ เป็นส่วนเริ่มต้นในการสร้างสรรค์งานทัศนศิลป์ เป็นต้นกำเนิดของเส้น รูปร่าง รูปทรง และพื้นผิว สามารถพบเห็นจุดได้โดยทั่วไปในธรรมชาติ เช่น ดวงดาวบนท้องฟ้า บนส่วนต่าง ๆ ของผิวพืช และสัตว์ เป็นต้น

2. เส้น หมายถึง จุดหลาย ๆ จุดเรียงติดต่อกัน เป็นพื้นฐานของโครงสร้างทุกสิ่งในจักรวาล เส้นแสดงความรู้สึกได้ด้วยตัวของมันเอง และด้วยการสร้างเป็นรูปทรงต่าง ๆ ขึ้น เส้นที่เป็นพื้นฐานได้แก่ เส้นตรง และเส้นโค้ง สามารถนำมาสร้างให้เกิดเป็นเส้นใหม่

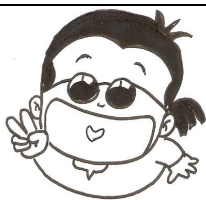
3. รูปร่าง หมายถึง การนำเส้นมาประกอบกันให้เกิดความกว้างและความยาว มีลักษณะ 2 มิติ

4. รูปทรง หมายถึง การนำเส้นมาประกอบกันให้เกิดความกว้าง ความยาว ความหนา หรือความลึก มีลักษณะ 3 มิติ มีมวลและปริมาตรที่ชัดเจน

5. พื้นผิว หมายถึง ลักษณะภายนอกของวัตถุที่เรามองเห็นและสัมผัสได้ ภาพที่มีลักษณะพื้นผิวต่างกันจะให้ความรู้สึกที่แตกต่างกัน เช่น หยาบ ละเอียด มันวาว ด้าน ขรุขระ เป็นต้น

6. แสงและเงา ประกอบด้วย แสงที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ได้แก่ แสงจากดวงอาทิตย์ แสงจันทร์ และแสงที่มนุษย์ประดิษฐ์ขึ้น ได้แก่ แสงจากไฟฟ้า แสงจากเทียนไข เป็นต้น ส่วนเงา ประกอบด้วย เงาที่เกิดขึ้นภายในตัววัตถุ และเงาของวัตถุที่เกิดบนพื้น หรือพาดบนวัตถุอื่นที่รองรับ

7. สี หมายถึง ปรากฏการณ์ของแสงที่ส่งกระทบวัตถุ สะท้อนเข้าสู่ตามนุษย์ มีผลต่อความรู้สึก นึกคิดของมนุษย์

เกร็ดความรู้

การนำองค์ประกอบทางทัศนศิลป์ มาจัดภาพให้ปรากฏเด่น และจัดเรื่องราวส่วนประกอบต่าง ๆ

ในภาพเข้าด้วยกันอย่างเหมาะสมเรียกว่า **การจัดภาพ**

การจัดภาพเบื้องต้นมีหลักการดังนี้

1. มีจุดเด่นเพียงหนึ่ง
2. เป็นเอกภาพ คือดูแล้วเป็นเรื่องราวเดียวกัน
3. มีความกลมกลืนโดยรวมของภาพ
4. อาจมีความขัดแย้งเล็กน้อยเพื่อเน้นจุดเด่น
5. มีความสมดุลของน้ำหนักในภาพ

กิจกรรม ให้ผู้เรียนอธิบายในความหมายขององค์ประกอบศิลป์ต่อไปนี้

จุด หมายถึง.....,,,,,,,,,

.....

เส้น หมายถึง

.....

สี หมายถึง.....,,,,,,,,,

.....

พื้นผิว หมายถึง

.....

รูปร่าง หมายถึง.....,

.....

รูปทรง หมายถึง.....,

.....

เรื่องที่ 1.3 รูปแบบและวิวัฒนาการของทัศนศิลป์พื้นบ้าน

ศิลปะพื้นบ้าน หมายถึง ศิลปะที่มีความงาม ความเรียบง่าย จากฝีมือของชาวบ้าน สร้างสรรค์ผลงานที่มีคุณค่าทางด้านความงาม และประโยชน์ใช้สอย ตามความต้องการและสภาพของท้องถิ่นนั้น ๆ

ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ได้กล่าวว่า “ทัศนศิลป์พื้นบ้านหมายถึง ศิลปะชาวบ้าน คือ การร้องรำทำเพลง กิจกรรมการวาดเขียนและอื่น ๆ ซึ่งกำเนิดมาจากชีวิตจิตใจของประชาชน ศิลปะชาวบ้านส่วนใหญ่จะเกิดควบคู่กับการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน ภายใต้อิทธิพลของความ เป็นอยู่ ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ และความจำเป็นของสภาพท้องถิ่น เพื่อใช้สอยในชีวิตประจำวัน”

ส่วนประกอบของทัศนศิลป์พื้นบ้าน

ทัศนศิลป์พื้นบ้าน จะประกอบด้วยสิ่งต่อไปนี้

1. เป็นผลงานของช่างนิรนาม ทำขึ้นเพื่อใช้สอยในชีวิตประจำวัน ความงามที่ปรากฏ มิได้เกิดจากความประสงค์ส่วนตัวของช่างเพื่อแสดงออกทางศิลปะ แต่มาจากความพยายาม หรือความชำนาญของช่างที่ฝึกฝน และผลิตต่อมาหลายชั่วอายุคน
2. เป็นผลงานที่มีรูปแบบที่เรียบง่าย มีความงามอันเกิดจากวัสดุจากธรรมชาติ และผ่านการใช้สอยจากอดีตจนถึงปัจจุบัน
3. แสดงลักษณะพิเศษเฉพาะถิ่น หรือเอกลักษณ์ของถิ่นกำเนิด
4. เป็นผลงานที่ทำขึ้นด้วยฝีมือเป็นส่วนมาก
5. ผลิตขึ้นตามความจำเป็น จำหน่ายในราคาไม่แพง

สาเหตุการกำเนิดศิลปะพื้นบ้าน สรุปได้ดังนี้

1. เกิดจากความจำเป็นในการดำรงชีวิต เพื่อตอบสนองความต้องการในการดำเนิน กิจกรรมต่าง ๆ เช่น การทำเครื่องปั้นดินเผา เพื่อใช้เป็นภาชนะหุงต้ม เก็บกักน้ำ การทอผ้า เพื่อใช้ปกปิดร่างกาย หรือการทำเครื่องมือเครื่องใช้ เพื่อใช้ในการประกอบอาชีพ
2. เกิดจากสภาพภูมิศาสตร์ และสิ่งแวดล้อม ที่แตกต่างกันออกไปตามสภาพของพื้นที่ เช่น การปลูกสร้างที่อยู่อาศัย บ้านที่อยู่ใกล้แม่น้ำจะมีได้ถนนสูง เพื่อป้องกันน้ำท่วมตัวบ้านเป็น ต้น

3. เกิดจากความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณีของแต่ละท้องถิ่น เช่น การทำตุงหรือธงของภาคเหนือ เพื่อถวายเป็นพุทธบูชาหรือสร้างอุทิศแก่ผู้ตาย โดยเชื่อว่าตุงมีลักษณะเป็นผืนยาว เมื่อสร้างขึ้นเป็นพุทธบูชาหรืออุทิศให้ผู้ตายแล้ว ผู้ตายจะสามารถเกาะชายตุงขึ้นสวรรค์ได้

ประเภทของศิลปะพื้นบ้าน

งานศิลปะพื้นบ้านของไทยมีปรากฏตามท้องถิ่นต่าง ๆ อยู่มากมายหลายประเภท สามารถแบ่งเป็นประเภทต่าง ๆ ได้ดังนี้

1. **จิตรกรรม** คืองานเขียนภาพระบายสี ภาพลายเส้น ส่วนมากเป็นเรื่องเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ได้แก่ภาพจิตรกรรมฝาผนัง การเขียนภาพลงในสมุดข่อย ตลอดจนการเขียนลวดลายลงบนภาชนะเครื่องใช้ต่าง ๆ
2. **ประติมากรรม** คือการปั้น การแกะสลัก หล่อรูปและลวดลายต่าง ๆ เพื่อประดับอาคาร ได้แก่พระพุทธรูป ตุ๊กตา โอ่ง ชาม ฯลฯ
3. **สถาปัตยกรรม** คืองานก่อสร้างอาคารทางพระพุทธศาสนา โบสถ์ วิหาร เจดีย์ ศาลาการเปรียญ และการก่อสร้างที่อยู่อาศัย
4. **ดนตรี นาฏศิลป์** คือการขับร้อง การบรรเลงดนตรีประเภทต่าง ๆ การร่ายรำ ละคร ระบำ ฟ้อน
5. **วรรณกรรม** คือการประพันธ์โคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน บทประพันธ์ทั้งร้อยแก้วร้อยกรอง
6. **ศิลปหัตถกรรม** คืองานที่ใช้ในชีวิตประจำวัน การประกอบอาชีพ เครื่องมือเครื่องใช้ในครัวเรือน

เกร็ดความรู้

คุณรู้ไหมว่าเรือนไทยโบราณแบ่งออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

เรือนเครื่องสับ คือประเภทหนึ่งของเรือนที่อยู่อาศัยของคนไทยที่เรียกว่า เรือนไทย คู่กันกับ เรือนเครื่องผูก ตามความหมายของราชบัณฑิตยสถานหมายถึง "เป็นเรือนที่มีลักษณะคุมเข้าด้วยกันด้วยวิธีเข้าปากไม้" ส่วนใหญ่เรือนเครื่องสับเป็นเรือน 3 ห้อง กว้าง 8 ศอก แต่จะใหญ่โตมากขึ้นถ้าเจ้าของมีตำแหน่งสำคัญ เช่น เสนาบดี ช่างที่สร้างจะเป็นช่างเฉพาะทาง ก่อนสร้างจะมีการประกอบพิธีหลาย ๆ อย่าง ในภาคกลางมักใช้ไม้เต็งรังทำพื้น เพราะแข็งแรง ทำหัวเทียนได้แข็งแรง ภาคเหนือนิยมใช้ไม้สัก ไม้ที่ไม่นิยมใช้ เช่น ไม้ตะเคียนทอง เพราะมียางสีเลื้อด ไม่น่าดู

เรือนเครื่องผูก เป็นการสร้างในลักษณะง่าย ๆ การประกอบส่วนต่าง ๆ เข้าด้วยกันจะใช้วิธีการผูกมัดติดกันด้วยหวาย หรือจกตอกจากไม้ไผ่ ไม่มีการใช้ตะปูตอกยึด ฝาบ้าน หน้าต่างใช้ไม้ไผ่สานขัดแตะ เรียกว่าฝาขัดแตะ พื้นมีทั้งไม้เนื้อแข็งทำเป็นแผ่นกระดาน หรือใช้ไม้ไผ่สับเป็นฟาก ก็แล้วแต่ฐานะของเจ้าของบ้านจะ?

กิจกรรม ให้ผู้เรียนสำรวจบริเวณชุมชนของผู้เรียนหรือสถานที่พบกลุ่มว่า มีศิลปะพื้นบ้านใดบ้าง ที่อยู่ในประเภททัศนศิลป์ที่บ้านทั้ง 6 ประเภทข้างต้น จากนั้นจดบันทึกโดยแบ่งเป็นแต่ละหัวข้อดังนี้

1. วันที่สำรวจ
2. ระบุสถานที่ หรือสิ่งของที่พบ
3. จัดอยู่ในประเภททัศนศิลป์ใด
4. ประโยชน์หรือคุณค่า
5. มีความสวยงามประทับใจหรือไม่ อย่างไร(บอกเหตุผล)

เรื่องที่ 1.4 รูปแบบและความงามของทัศนศิลป์พื้นบ้าน

ทัศนศิลป์พื้นบ้านกับความงามตามธรรมชาติ

ทัศนศิลป์พื้นบ้าน เป็นรูปแบบศิลปะชนิดเดียว ที่มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบน้อย และคงรูปแบบเดิมได้นานที่สุด จากเอกลักษณ์อันมีคุณค่านี้เองทำให้ทัศนศิลป์พื้นบ้านมีคุณค่าเพิ่มขึ้นไปเรื่อย ๆ ไม่ว่าจะเป็นคุณค่าด้านเรื่องราว หรือการแสดงออก เพราะทัศนศิลป์พื้นบ้านเป็นตัวบ่งบอกความเป็นมาของมนุษยชาติที่สร้างทัศนศิลป์พื้นบ้านนั้น ๆ ขึ้นมา

งานทัศนศิลป์พื้นบ้านส่วนใหญ่มักจะออกแบบมาในรูปของการเลียนแบบหรือทำให้กลมกลืนกับธรรมชาติ ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ของการใช้สอย ความสวยงาม และ/หรือเพื่ออุดมคติ ซึ่งทำให้ทัศนศิลป์พื้นบ้านมีจุดเด่นที่น่าประทับใจ ตัวอย่างเช่น การออกแบบอุปกรณ์จับปลา ที่มีการออกแบบให้กลมกลืนกับลักษณะกระแสน้ำ สะดวกในการเคลื่อนย้าย

เราอาจวิเคราะห์ วิจัย ถึงความสวยงาม ของทัศนศิลป์พื้นบ้านโดยมีแนวทางในการวิเคราะห์วิจารณ์ ดังนี้

1. **ด้านความงาม** เป็นการวิเคราะห์และประเมินคุณค่าในด้านทักษะฝีมือ การจัดองค์ประกอบศิลป์
2. **ด้านสาระ** เป็นการวิเคราะห์และประเมินคุณค่าของสาเหตุ หรือวัตถุประสงค์ในการสร้างสรรค์งานศิลปะ
3. **ด้านอารมณ์ความรู้สึก** เป็นการวิเคราะห์และประเมินคุณค่าในด้านอารมณ์ความรู้สึก และการสื่อความหมาย

ตัวอย่างการวิเคราะห์ วิจัยงานทัศนศิลป์พื้นบ้านจากภาพต่อไปนี้

คำวิจารณ์

งานทัศนศิลป์ประเภท จิตรกรรม ภาพเขียนระบายสี

1. **ด้านความงาม** ภาพนี้ ผู้เขียนมีฝีมือและความชำนาญในการจัดภาพสูง จุดสนใจอยู่ที่บ้านหลังใหญ่ มีเรือนหลังเล็กกว่าเป็นตัวเสริมให้ภาพมีเรื่องราวมากขึ้น ส่วนใหญ่ในภาพจะใช้เส้นในแนวนอนทำให้ดูสงบเรียบแบบชนบท
2. **ด้านสาระ** เป็นภาพที่แสดงให้เห็นวิถีชีวิตที่อยู่ใกล้ธรรมชาติ มีต้นไม้ใหญ่น้อยเป็นฉากประกอบทั้งหน้าและหลัง มีสายน้ำที่ให้ความรู้สึกเย็นสบาย
3. **ด้านอารมณ์และความรู้สึก** เป็นภาพที่ให้ความรู้สึกผ่อนคลาย สีโทนเขียวของต้นไม้ทำให้รู้สึกสดชื่น เกิดความรู้สึกสงบสบายใจแก่ผู้ชมเป็นอย่างดี

กิจกรรม ให้ผู้เรียนทดลอง วิเคราะห์ วิวิจารณ์ งานทัศนศิลป์พื้นบ้านจากรูปที่กำหนดโดยใช้หลักการวิจารณ์ข้างต้น และความรู้ที่ได้ศึกษามาประกอบคำวิจารณ์

ภาพจิตรกรรมสีน้ำของ อ.กิตติศักดิ์ บุตรดีวงศ์

คำวิจารณ์

.....

เรื่องที่ 1.5 ทักษะศิลป์พื้นฐานกับการแต่งกาย

ความหมายของเครื่องแต่งกาย

คำว่า เครื่องแต่งกาย หมายถึง สิ่งที่มนุษย์นำมาใช้เป็นเครื่องห่อหุ้มร่างกาย ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงสภาพของการดำรงชีวิตของมนุษย์ในยุคสมัยนั้น ๆ

ประวัติของเครื่องแต่งกาย

ในยุคก่อนประวัติศาสตร์ มนุษย์ใช้เครื่องห่อหุ้มร่างกายจากสิ่งที่ได้มาจากธรรมชาติ เช่น ใบไม้ ใบหญ้า หนังสัตว์ ขนนก ดิน สีต่าง ๆ ฯลฯ มนุษย์บางเผ่าพันธุ์รู้จักการใช้สีที่ทำมาจากต้นพืช โดยนำมาเขียนหรือสักรตามร่างกายเพื่อใช้เป็นเครื่องตกแต่งแทนการใช้เครื่องห่อหุ้มร่างกาย ต่อมามนุษย์มีการเรียนรู้ ถึงวิธีที่จะดัดแปลงการใช้เครื่องห่อหุ้มร่างกายจากธรรมชาติ ให้มีความเหมาะสมและสะดวกต่อการแต่งกาย เช่น มีการผูก มัด สาน ถัก ทอ ฯลฯ และมีการวิวัฒนาการเรื่อยมา จนถึงการใช้วัสดุที่ประดิษฐ์และเย็บ จนในที่สุดได้กลายมาเป็นเทคโนโลยี จนกระทั่งถึงปัจจุบันนี้

ศิลปะกับการแต่งกาย

ความรู้เกี่ยวกับศิลปะในการแต่งกายจะช่วยให้สามารถแต่งกายได้ดี เป็นการเสริมสร้างบุคลิกภาพให้ดีขึ้น เช่น หลักการใช้ความรู้เรื่องเส้น ประกอบการเลือกเครื่องแต่งกาย

- การเลือกใส่เสื้อผ้าที่มีลายเส้นตามขวาง จะช่วยให้คนที่รูปร่างผอมดูอ้วนขึ้น
- การเลือกใส่เสื้อผ้าที่มีลายเส้นในแนวตั้ง จะช่วยให้คนที่รูปร่างอ้วนดูผอมลง

หรือ เสื้อผ้าที่มีสีอ่อน สีสว่าง จะช่วยให้ผู้สวมใส่ดูมีร่างกายขนาดใหญ่ขึ้น ดุสดสี ส่วนเสื้อผ้าที่มีสีเข้ม มืด จะทำให้ร่างกายดูมีขนาดเล็กลง ดุสขุม ลีกลับ เป็นต้น

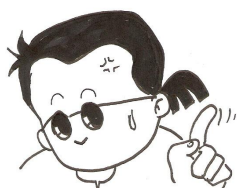
มนุษย์เรามีพื้นฐานในการรักความสวยงามอยู่ในจิตสำนึกอยู่ทุก ดังนั้นมนุษย์จึงมีความพยายามสรรหาสิ่งของมาประดับและตกแต่งร่างกายตน โดยมีจุดประสงค์ที่จะเสริมความสวยงาม เพิ่มฐานะการยอมรับในสังคม หรือเป็นการเรียกร้องความสนใจของเพศตรงข้าม

เครื่องประดับเหล่านี้หลายชนิดจัดอยู่ในงานทัศนศิลป์พื้นฐานชนิดหนึ่ง ซึ่งอาจแบ่งออกเป็นชนิดต่าง ๆ ตามวัสดุที่ใช้ ได้ 3 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

1. เครื่องประดับที่ทำจากโลหะ ได้แก่ เครื่องประดับที่ใช้วัสดุหลักที่ไม่ใช่โลหะเช่น วัสดุดินเผา ไม้ ผ้า หินสีต่าง ๆ ไยพืช หนังสัตว์ อัญมณี แก้ว พลาสติก ฯลฯ เครื่องประดับเหล่านี้อาจทำจากวัสดุชนิดเดียวหรือนำมาผสมกันก็ได้ นอกจากนั้นยังสามารถนำมาผสมกับวัสดุประเภทโลหะได้อีกด้วย

2. **เครื่องประดับที่ทำจากโลหะ** ได้แก่ เครื่องประดับที่ทำจากสินแร่โลหะ เช่น ทองคำ เงิน ทองแดง ทองเหลือง ฯลฯ ซึ่งบางครั้งได้นำแร่โลหะมากกว่า 1 ชนิดมาผสมกัน เช่น นาก ซึ่งเป็นการผสมกันระหว่างทองคำกับทองแดง สัมฤทธิ์ หรือ สำริด เป็นโลหะผสมระหว่างทองแดงและดีบุก สัมฤทธิ์บางชนิดอาจมีส่วนผสมของสังกะสี หรือตะกั่วปนอยู่ด้วย

3. **เครื่องประดับที่ใช้ทำให้เกิดร่องรอยบนร่างกาย** ได้แก่ การนำวัตถุจากภายนอก ร่างกายเข้าไปติดบนร่างกาย เช่น รอยสัก หรือการฝังลูกปัดหรือเมล็ดพืชใต้ผิวหนังของชาวแอฟริกาบางเผ่า เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการเขียนสีตามบริเวณลำตัวใบหน้าเพื่อประเพณี หรือความสวยงามอีกด้วย

เกร็ดความรู้

รู้ไหมว่า สีและลวดลายสามารถนำมาช่วยในการแต่งร่างกายได้นะจ๊ะ คนอ้วน หากใส่เสื้อผ้าสีเข้ม ๆ เช่น น้ำเงิน แดงเข้ม เขียวเข้ม เทา หรือดำ จะทำให้ดูผอมลงกว่าใส่เสื้อสีอ่อน และหากเลือกเสื้อผ้าที่มีลายแนวตั้งยาว ๆ ก็จะทำให้ดูผอมยิ่งขึ้น ขณะที่คนผอม ควรใส่เสื้อผ้าสีอ่อน ๆ เช่น ขาว เหลือง ชมพู ฟ้า ครีม และควรเลือกลายเสื้อผ้าในแนวขวาง เพราะจะทำให้ดูตัวใหญ่ขึ้น

กิจกรรม

ให้ผู้เรียนทดลองนำวัสดุที่กำหนดด้านล่าง มาออกแบบเป็นงานเครื่องประดับชนิดใดก็ได้ที่ใช้สำหรับการตกแต่งร่างกาย โดยให้เขียนเป็นภาพร่างของเครื่องประดับพร้อมคำอธิบายแนวทางการออกแบบของผู้เรียน(ไม่ต้องบอกวิธีทำ) จากนั้นให้นำผลงานออกแบบนำเสนอในชั้นเรียน

วัสดุที่กำหนด

ลูกปัดเจาะรูสีต่างๆ

เชือกเอ็นขนาดเล็ก

คำอธิบายแนวทางการออกแบบ

เรื่องที่ 1.6 การตกแต่งที่อยู่อาศัย

การออกแบบตกแต่ง เป็นการออกแบบเพื่อความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวันโดยเฉพาะอย่างยิ่งการออกแบบเพื่อเสริมแต่งความงามให้กับอาคารบ้านเรือนและบริเวณที่อยู่อาศัย เพื่อให้เกิดความสวยงามน่าอยู่อาศัย การออกแบบตกแต่งในที่นี้หมายถึงการออกแบบตกแต่งภายนอกและการออกแบบตกแต่งภายใน

หลักการตกแต่งที่อยู่อาศัย

การจัดตกแต่งภายในบ้าน โดยการนำหลักการทางศิลปะมาผสมผสานเข้ากับการตกแต่ง แสดงออกถึงความงดงาม และมีรสนิยมของผู้เป็นเจ้าของบ้าน องค์ประกอบทางศิลปะที่นำมาใช้ในการจัดตกแต่งที่อยู่อาศัย ได้แก่

1. ขนาดและสัดส่วน ขนาดและสัดส่วนนำมาใช้ในการจัดที่อยู่อาศัย ได้แก่ ขนาดของห้อง จะขึ้นอยู่กับกิจกรรมที่ทำ ควรกำหนดขนาดของห้องให้มีพื้นที่รองรับกิจกรรมนั้น ๆ ให้เหมาะสม ไม่เล็กจนเกินไป เพราะจะทำให้คับแคบและไม่สะดวกต่อการทำกิจกรรม จำนวนของสมาชิกในครอบครัว ในการกำหนดขนาดของห้องต่าง ๆ ควรคำนึงถึงจำนวนของสมาชิกว่ามีอย่างน้อยเพียงใด เพื่อจะได้กำหนดขนาดของห้องให้เหมาะสมกับสมาชิก และเครื่องเรือน ในการกำหนดขนาดของเครื่องเรือน ควรกำหนดให้มีขนาดพอดีกับห้องและสมาชิก หรือขนาดพอเหมาะกับสมาชิกไม่สูงหรือเตี้ยจนใช้งานไม่สะดวก

2. ความกลมกลืน ความกลมกลืนของศิลปะที่นำมาใช้ในการจัดตกแต่งที่อยู่อาศัย ได้แก่ การนำธรรมชาติมาผสมผสานในการตกแต่ง จะทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่งดงาม การใช้ต้นไม้ตกแต่งภายในอาคารจะทำให้เกิดบรรยากาศที่ร่มรื่น เบิกบาน และเป็นธรรมชาติ ความกลมกลืนของเครื่องเรือน ในการเลือกเครื่องเรือนเครื่องใช้ที่เหมาะสมและสอดคล้องกับการใช้สอย จะทำให้เกิดความสัมพันธ์ในการใช้งาน

3. การตัดกัน โดยทั่วไปของการจัดตกแต่งที่อยู่อาศัย นิยมทำในรูปแบบของการสร้างจุดเด่นหรือจุดสนใจในการตกแต่ง ไม่ให้เกิดความกลมกลืนมากเกินไป

4. เอกภาพ การจัดพื้นที่ในห้องต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับกิจกรรม จึงเป็นการใช้เอกภาพในการจัดพื้นที่ที่ชัดเจน การจัดเอกภาพของเครื่องเรือนเครื่องใช้ก็สิ่งสำคัญ หากเครื่องเรือนจัดไม่เป็นระเบียบย่อมทำให้ผู้อยู่อาศัยขาดการใช้สอยที่ดีและขาดประสิทธิภาพในการทำงาน และขาดความงาม

5. การซ้ำ การซ้ำและจังหวะเป็นสิ่งที่สัมพันธ์กัน การซ้ำสามารถนำมาใช้ในงานตกแต่งได้หลายประเภท เพราะการซ้ำทำให้เกิดความสอดคล้องของการออกแบบการออกแบบตกแต่งภายใน เช่น การปูกระเบื้องปูพื้นที่เป็นลวดลายต่อเนื่อง หรือการติดภาพประดับผนัง

6. จังหวะ การจัดจังหวะของที่อยู่อาศัยทำได้หลายลักษณะ เช่น การวางผังบริเวณ หรือการจัดแปลนบ้านให้มีลักษณะที่เชื่อมพื้นที่ต่อเนื่องกันเป็นระยะ ยกตัวอย่างเช่น พื้นที่ของการเก็บ การปรุงอาหาร การล้าง การทำอาหาร และการเสิร์ฟอาหาร เป็นต้น

7. การเน้น การเน้นด้วยสีได้แก่ การตกแต่งภายในหรือภายนอกอาคาร ด้วยการใช้สีตกแต่งที่กลมกลืน หรือโดดเด่น เพื่อให้สะดุดตาหรือสดชื่นสบายตา การเน้นด้วยแสงได้แก่ การใช้โคมไฟหรือแสงสว่างต่าง ๆ สามารถสร้างความงามและให้บรรยากาศได้อย่างดี

8. ความสมดุล ได้แก่ การจัดตกแต่งเครื่องเรือน หรือวัสดุต่าง ๆ ให้มีความสมดุลต่อการใช้งาน หรือเหมาะสมกับสถานที่ เช่น การกำหนดพื้นที่ใช้สอยที่สะดวกต่อการทำงาน หรือการจัดทิศทางของเครื่องเรือนให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม และการทำงาน

9. สี สีมีความสัมพันธ์กับงานศิลปะ และการตกแต่งสถานที่ เพราะสีมีผลต่อสภาพจิตใจและอารมณ์ของมนุษย์ สีให้ผู้อยู่อาศัยอยู่อย่างมีความสุข เบิกบานและรื่นรมย์ ดังนั้นสีจึงเป็นปัจจัยสำคัญของการจัดตกแต่งที่อยู่อาศัย

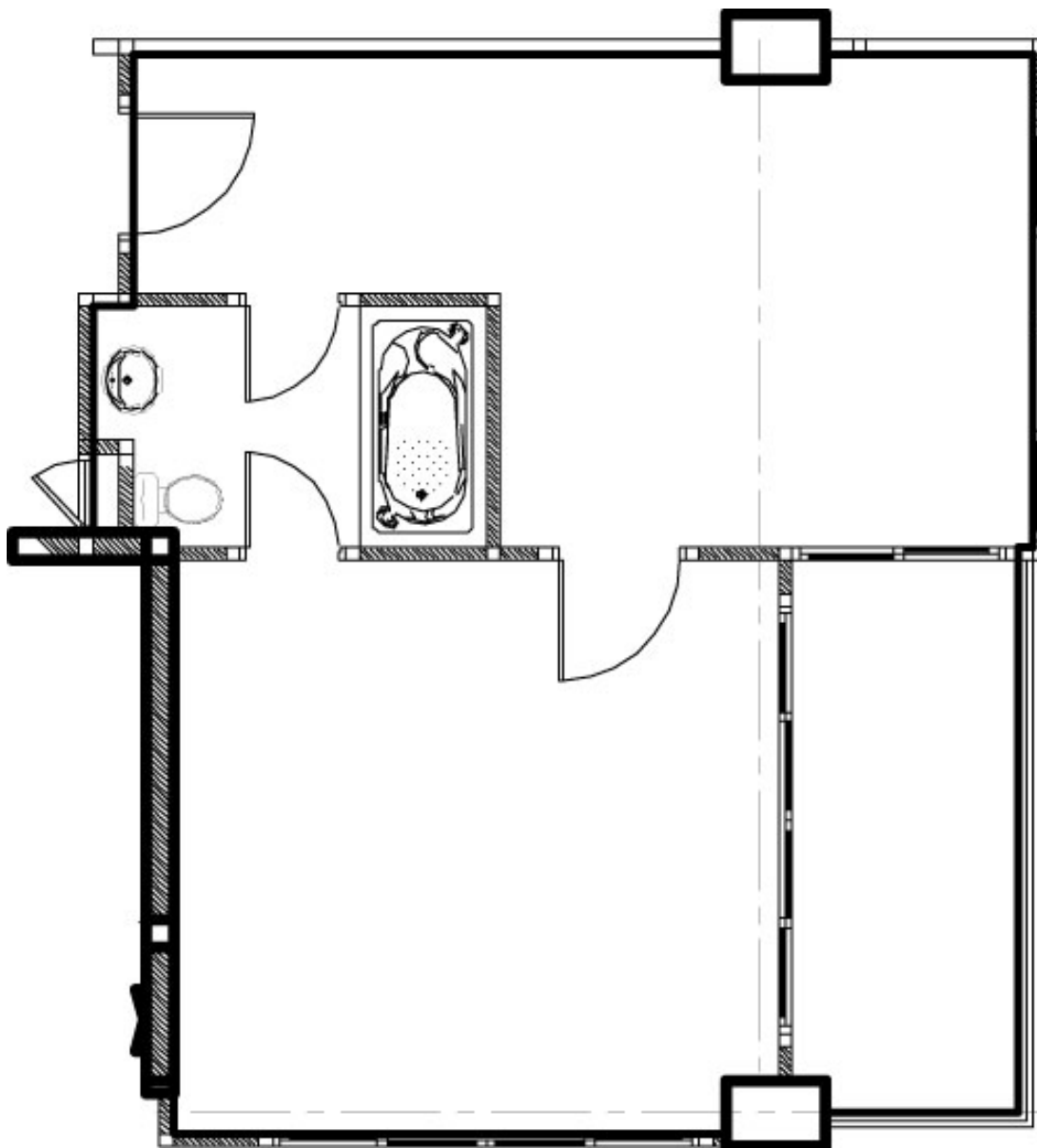
เกร็ดความรู้

การสร้างบ้านควรที่จะมีการออกแบบตกแต่งภายในไปพร้อมกันด้วย เพื่อเป็นความลงตัวในการออกแบบก่อสร้าง และการวางสายไฟฟ้า ท่อน้ำภายในระหว่างก่อสร้าง หากผู้รับเหมาก่อสร้างและตกแต่งภายในเป็นผู้เดียวกัน การประสานงานในส่วนนี้จะไปอย่างราบรื่น ทำให้งานเสร็จได้รวดเร็วขึ้น อีกทั้งการก่อสร้างบ้านและตกแต่งภายในไปพร้อมกัน ยังสามารถช่วยประหยัดงบประมาณในการสร้างบ้านให้น้อยลงอีกด้วย

กิจกรรม

จากแบบร่างแปลนห้องนอนด้านล่าง ให้ผู้เรียนออกแบบจัดวางเครื่องเรือนตามความคิดและจินตนาการ โดยให้ร่างผังเครื่องเรือนจัดวางลงในผังแปลนนี้จากนั้นนำมาแลกเปลี่ยนและวิจารณ์กันในกลุ่มเรียน

เรื่องที่ 1.7 คุณค่า ความสำคัญทางวัฒนธรรมและประเพณี

วัฒนธรรม โดยทั่วไปหมายถึง รูปแบบของกิจกรรมมนุษย์และโครงสร้างเชิงสัญลักษณ์ที่ทำให้กิจกรรมนั้นเด่นชัดและมีความสำคัญ วิธีการดำเนินชีวิต ซึ่งเป็นพฤติกรรมและสิ่งที่คนในหมู่ผลิตสร้างขึ้น ด้วยการเรียนรู้จากกันและกันและร่วมใจอยู่ในหมู่พวกของตน วัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม หมายถึงสิ่งที่ไม่ใช่วัตถุ ไม่สามารถมองเห็นหรือจับต้องได้ เป็นการแสดงออกในด้าน ความคิด ประเพณี ขนบธรรมเนียม แบบแผนของพฤติกรรมต่าง ๆ ที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา เป็นที่ยอมรับกันในกลุ่มของตนว่าเป็นสิ่งที่ดีงามเหมาะสม เช่น ศาสนา ความเชื่อ ความสนใจ ทักษะ ความรู้ และความสามารถ วัฒนธรรม ประเพณีนี้เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เกิด วัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรมขึ้นได้ และในบางกรณีอาจพัฒนาจนถึงขั้นเป็น อารยธรรม ได้ เช่น การสร้างศาสนสถานในสมัยก่อน เมื่อเวลาผ่านไปจึงกลายเป็นโบราณสถาน ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์

ประเพณี เป็นกิจกรรมที่มีการปฏิบัติสืบเนื่องกันมา เป็นเอกลักษณ์และมีความสำคัญต่อสังคม เช่น การแต่งกาย ภาษา วัฒนธรรม ศาสนา ศิลปกรรม กฎหมาย คุณธรรม ความเชื่อ

ความสำคัญของวัฒนธรรมและประเพณี

วัฒนธรรมเป็นเรื่องที่สำคัญยิ่งในความเป็นชาติ ชาติใดที่ไร้เสียซึ่งวัฒนธรรมและประเพณีอันเป็นของตนเองแล้ว ชาตินั้นจะคงความเป็นชาติอยู่ไม่ได้ วัฒนธรรมและประเพณีมีความสำคัญดังนี้

1. เป็นสิ่งที่ชี้แสดงให้เห็นความแตกต่างของบุคคล กลุ่มคนหรือชุมชน
2. เป็นสิ่งที่ทำให้เห็นว่าตนมีความแตกต่างจากสัตว์
3. ช่วยให้เราเข้าใจสิ่งต่างๆ ที่เรามองเห็น การแปลความหมายของสิ่งที่เรามองเห็นนั้นขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมและประเพณีของกลุ่มชน ซึ่งเกิดจากการเรียนรู้และถ่ายทอดวัฒนธรรม เช่น คนไทยมองเห็นดวงจันทร์ว่ามีกระต่ายอยู่ในดวงจันทร์ ชาวออสเตรเลียเห็นเป็นตาแมวใหญ่กำลังมองหาเหยื่อ
4. เป็นตัวกำหนดปัจจัย 4 เช่น เครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัย การรักษาโรค ที่แตกต่างกันไปตามแต่ละวัฒนธรรม เช่นพื้นฐานการแต่งกายของประชาชนแต่ละชาติ อาหาร การกิน ลักษณะบ้านเรือน ความเชื่อในยารักษาโรคหรือความเชื่อในสิ่งลี้ลับของแต่ละชนชาติ เป็นต้น

5. เป็นตัวกำหนดการแสดงความรู้สึกทางอารมณ์ และการควบคุมอารมณ์ เช่น ผู้ชายไทยจะไม่ปล่อยให้ น้ำตาไหลต่อหน้าสาธารณชนเมื่อเสียใจ

6. เป็นตัวกำหนดการกระทำบางอย่าง ในชุมชนว่าเหมาะสมหรือไม่ ซึ่งการกระทำบางอย่างในสังคมหนึ่งเป็นที่ยอมรับว่าเหมาะสมแต่ไม่เป็นที่ยอมรับในอีกสังคมหนึ่ง เช่นคนตะวันตกจะจับมือหรือโอบกอดกันเพื่อทักทายกันทั้งชายและหญิง คนไทยใช้การยกมือบรรจบกันและกล่าวสวัสดีไม่นิยมสัมผัสมือโดยเฉพาะกับคนที่มีอาวุโสกว่า คนญี่ปุ่นใช้โค้งคำนับ ชาวเผ่าเมารีในประเทศนิวซีแลนด์ ทักทายด้วยการ แลบลิ้นออกมายาว ๆ เป็นต้น

ลักษณะของวัฒนธรรมและประเพณี

เพื่อที่จะให้เข้าใจถึงความหมายของคำว่า "วัฒนธรรม" ได้อย่างลึกซึ้ง จึงขออธิบายถึงลักษณะของวัฒนธรรม ซึ่งอาจแยกอธิบายได้ดังต่อไปนี้

1. วัฒนธรรมเป็นพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ มนุษย์แตกต่างจากสัตว์ ตรงที่มีการรู้จักคิด มีการเรียนรู้ จัดระเบียบชีวิตให้เจริญ อยู่ดีกินดี มีความสุขสะดวกสบาย รู้จักแก้ไขปัญหา ซึ่งแตกต่างไปจากสัตว์ที่เกิดการเรียนรู้โดยอาศัยความจำเท่านั้น

2. วัฒนธรรมเป็นมรดกของสังคม เนื่องจากมีการถ่ายทอดการเรียนรู้ จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนรุ่นหนึ่ง ทั้งโดยทางตรงและโดยทางอ้อม โดยไม่ขาดช่วงระยะเวลา และ มนุษย์ใช้ภาษาในการถ่ายทอดวัฒนธรรม ภาษาจึงเป็นสัญลักษณ์ที่ใช้ถ่ายทอดวัฒนธรรมนั่นเอง

3. วัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิต หรือเป็นแบบแผนของการดำเนินชีวิตของ มนุษย์ มนุษย์เกิดในสังคมใดก็จะเรียนรู้และซึมซับในวัฒนธรรมของสังคมที่ตนเองอาศัยอยู่ ดังนั้น วัฒนธรรมในแต่ละสังคมจึงแตกต่างกัน

4. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ไม่คงที่ มนุษย์มีการคิดค้นประดิษฐ์สิ่งใหม่ ๆ และ ปรับปรุงของเดิมให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป เพื่อความเหมาะสม และความอยู่ รอดของสังคม เช่น สังคมไทยสมัยก่อนผู้หญิงจะทำงานบ้าน ผู้ชายทำงานนอกบ้าน เพื่อหาเลี้ยงครอบครัว แต่ปัจจุบันสภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไป ทำให้ผู้หญิงต้องออกไปทำงานนอกบ้านเพื่อหา รายได้มาจุนเจือครอบครัว บทบาทของผู้หญิงในสังคมไทยจึงเปลี่ยนแปลงไป

เกร็ดความรู้

เทศกาลคืออะไร.....

เทศกาลคือช่วงเวลาที่กำหนดไว้เพื่อจัดงานบุญและงานรื่นเริงในท้องถิ่น เป็นการเน้นไปที่การกำหนดวัน เวลา และโอกาสที่สังคมแต่ละแห่งจะจัดกิจกรรมเพื่อเฉลิมฉลองโดยมีฤดูกาลและความเชื่อเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดเทศกาลและงานประเพณี

โบราณสถานและวัตถุ

โบราณสถาน หมายถึง สถานที่ที่เป็นของโบราณ เช่น อาคารสถานที่ที่มีมาแต่โบราณ แหล่งโบราณคดี เช่น เมืองโบราณ วังโบราณ คู่มกั่ว เจดีย์ ฯลฯ แทบทุกจังหวัดในเมืองไทยมีแหล่งโบราณสถานที่น่าสนใจ น่าเรียนรู้ เพื่อสืบทอดความภาคภูมิใจในภูมิปัญญา และความสามารถของบรรพบุรุษ เช่น เวียงกุมกามที่เชียงใหม่ แหล่งโบราณสถานที่บ้านเชียง พระนครคีรีที่จังหวัดเพชรบุรี พระเจดีย์ยุทธหัตถี พระเจดีย์ที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นอนุสรณ์แห่งกิจกรรมที่สำคัญต่าง ๆ พระราชวังและพระตำหนักโบราณ ฯลฯ

โบราณวัตถุ หมายถึง สัมหาริมทรัพย์ (ทรัพย์สินที่ไม่ยึดติดกับที่ดิน) ที่เป็นของโบราณ ไม่ว่าจะเป็นสิ่งประดิษฐ์หรือเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ หรือเป็นส่วนหนึ่งส่วนใดของโบราณสถาน ซากมนุษย์หรือซากสัตว์ ซึ่งโดยอายุหรือโดยลักษณะแห่งการประดิษฐ์ หรือโดยหลักฐานเกี่ยวกับประวัติของสิ่งหาริมทรัพย์นั้น เป็นประโยชน์ในทางศิลปะ ประวัติศาสตร์ หรือโบราณคดี

ประโยชน์ของโบราณสถานและโบราณวัตถุ สรุปได้ดังนี้

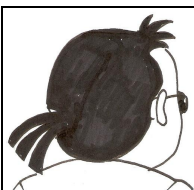
1. แสดงความเป็นมาของประเทศ ประเทศที่มีประวัติศาสตร์ยาวนานก็ย่อมต้องมีโบราณสถานและโบราณวัตถุที่มีอายุเก่าแก่เช่นกัน ดังนั้นโบราณสถานและโบราณวัตถุจึงเปรียบเหมือนหลักฐานแสดงความเป็นมาของชาติ

2. เป็นเกียรติและความภาคภูมิใจของคนในชาติ โบราณสถานและโบราณวัตถุแสดงให้เห็นถึงการพัฒนาด้านสังคม สติปัญญา และคุณภาพชีวิตของคนในอดีตของชาติ ดังนั้นชาติที่มีโบราณสถานและโบราณวัตถุมากและเก่าแก่ คนในชาติย่อมมีความภูมิใจในการวิวัฒนาการด้านต่าง ๆ ของชนชาติของตน

3. เป็นสิ่งที่ยังเหตุการณ์ในอดีตและปัจจุบันเข้าด้วยกัน โบราณสถานและโบราณวัตถุเป็นเหมือนหลักฐานที่ผ่านกาลเวลามา ทำให้คนในยุคปัจจุบันสามารถรับรู้ถึงอดีตของชนชาติของตน และสามารถนำมาปรับปรุง พัฒนา หรือแก้ไขข้อบกพร่องในเหตุการณ์ปัจจุบันหรือเลียนแบบและพัฒนาในสิ่งที่ดงามต่อไปได้

4. เป็นสิ่งที่ใช้อบรมจิตใจของคนในชาติได้ โบราณสถานและบางแห่งเป็นสถานที่ที่บอกถึงการเสียสละของบรรพบุรุษ บางแห่งเป็นที่เตือนสติคนในชาติ และบางแห่งถือว่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์

โบราณสถานและโบราณวัตถุไม่ใช่ทรัพยากรธรรมชาติซึ่งเกิดขึ้นได้เอง แต่เป็นทรัพยากรวัฒนธรรมประเภทหนึ่งที่มนุษย์ใช้สติปัญญาและความรู้ความสามารถสร้างขึ้นสถานที่และสิ่งของเหล่านั้นเมื่อตกทอดเป็นมรดกมาถึงคนรุ่นปัจจุบัน ก็กลายเป็นโบราณสถานและโบราณวัตถุ เช่นเดียวกับอาคารและวัตถุที่เราสร้างขึ้นสมัยนี้ ก็จะเป็นโบราณสถานและโบราณวัตถุของคนในอนาคตสืบต่อไป ดังนั้นเราทุกคนควรร่วมมือร่วมใจดูแลโบราณสถานและโบราณวัตถุ และให้ยึดถือว่า การอนุรักษ์โบราณสถานและโบราณวัตถุเป็นหน้าที่ของทุกคน

เกร็ดความรู้

โบราณสถานของไทยที่ได้ขึ้นทะเบียนมรดกโลกแล้วมีถึง 3 แห่งคือ

1. อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยและเมืองบริวาร (ศรีสัชนาลัย กำแพงเพชร)
2. อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา
3. แหล่งโบราณคดีบ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี

กิจกรรม

1. ให้ผู้เรียนเขียนเรียงความสั้น ๆ ที่เกี่ยวกับวัฒนธรรม ประเพณี หรือเทศกาลที่สำคัญของจังหวัดของผู้เรียน จากนั้นแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันในชั้นเรียน
2. ให้ผู้เรียนรวมกลุ่มกันเพื่อไปชมโบราณสถาน หรือพิพิธภัณฑ์ในท้องถิ่น จากนั้นให้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันในชั้นเรียน
3. จากที่เรียนมาในบทนี้ ให้ผู้เรียนตอบคำถามต่อไปนี้
  - 3.1 ความสำคัญของวัฒนธรรมและประเพณี
  - 3.3 การอนุรักษ์โบราณสถานและโบราณวัตถุ

บทที่ 2

ดนตรีพื้นบ้าน

เรื่องที่ 2.1 ลักษณะของดนตรีพื้นบ้าน

ดนตรีพื้นบ้าน เป็นดนตรีที่อยู่คู่กับท้องถิ่นมานาน ต้นกำเนิดของดนตรีพื้นบ้านอาจมาจากความเชื่อเรื่องประเพณี วัฒนธรรม ที่ต้องใช้อุปกรณ์ หรือเครื่องดนตรีประกอบในการดำเนินกิจกรรมหรือพิธีกรรมต่าง ๆ นอกจากนี้ อาจมาจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ วัฒนธรรมท้องถิ่นมาพัฒนา ปรับปรุง แก้ไข จนกลายเป็นลักษณะเฉพาะท้องถิ่นของตน

โดยเชื่อกันว่าดนตรีพื้นบ้าน เกิดขึ้นจากการที่คนเราสามารถรับรู้ และได้ยินเสียงที่เกิดขึ้นต่าง ๆ จากธรรมชาติ เช่น เสียงลมพัด เสียงฟ้าร้อง เสียงร้องของสัตว์ต่าง ๆ แล้วนำเสียงที่ได้รับมาประดิษฐ์ดัดแปลงให้เป็นเครื่องดนตรีชนิดต่าง ๆ ได้แก่ เครื่องดีด สี ตี เป่า

ดนตรีพื้นบ้านเป็นเสียงดนตรีที่ถ่ายทอดกันมาด้วยวาจา ซึ่งเรียนรู้ผ่านการฟังมากกว่า การอ่านและเป็นที่พูดต่อกันมาแบบปากต่อปาก โดยไม่มีการจดบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรจึงเป็นลักษณะการสืบทอดทางวัฒนธรรมของชาวบ้านตั้งแต่อดีตเรื่อยมาจนถึงปัจจุบันซึ่งเป็นกิจกรรมการดนตรีเพื่อผ่อนคลายความตึงเครียดจากการทำงานและช่วยสร้างสรรค์ความรื่นเริงบันเทิงเป็นหมู่คณะและชาวบ้านในท้องถิ่นนั้น ซึ่งจะทำให้เกิดความรักสามัคคีกันในท้องถิ่นและปฏิบัติสืบทอดต่อมายังรุ่นลูกรุ่นหลาน จนกลายมาเป็นเอกลักษณ์ทางพื้นบ้านของท้องถิ่นนั้นๆ สืบต่อไป

ลักษณะดนตรีพื้นบ้าน มีดังนี้

1. เป็นการบรรเลงที่ใช้เครื่องดนตรีพื้นบ้าน และมีจำนวนน้อยชิ้น เครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลงจะมีลักษณะเฉพาะเป็นของท้องถิ่นนั้น ๆ
2. จังหวะ ทำนอง เป็นแบบง่าย ๆ ไม่ซับซ้อน
3. เนื้อร้องเป็นภาษาพื้นบ้าน ไม่ยาวมาก
3. ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษรุ่นต่อรุ่น

ดนตรีพื้นบ้านแต่ละท้องถิ่นจะมีลักษณะเฉพาะ มีความแตกต่างกันไป ตามสภาพ วัฒนธรรม ความเป็นอยู่ของคนในแต่ละท้องถิ่น ซึ่งสามารถแบ่งออกตามภูมิภาคต่าง ๆ ดังนี้

1. ดนตรีพื้นบ้านภาคเหนือ
2. ดนตรีพื้นบ้านภาคอีสาน
3. ดนตรีพื้นบ้านภาคกลาง
4. ดนตรีพื้นบ้านภาคใต้

เรื่องที่ 2.2 ดนตรีพื้นบ้านของไทย

ดนตรีพื้นบ้านของไทย สามารถแบ่งออกตามภูมิภาคต่างๆ ของไทยดังนี้

1. ดนตรีพื้นบ้านภาคกลาง ประกอบด้วยเครื่องดนตรีประเภท ดีด สี ตี เป่า โดยเครื่องดีด ได้แก่ จะเข้และจ้องหน่อง เครื่องสีได้แก่ ซอด้วงและซออู้ เครื่องตีได้แก่ ระนาดเอก ระนาดทุ้ม ระนาดทอง ระนาดทุ้มเล็ก ฆ้อง โหม่ง ฉิ่ง ฉาบและกรับ เครื่องเป่าได้แก่ ขลุ่ยและปี่ ลักษณะเด่นของดนตรีพื้นบ้านภาคกลาง คือ วงปี่พาทย์ของภาคกลางจะมีการพัฒนาในลักษณะผสมผสานกับดนตรีหลวง โดยมีการพัฒนาจากดนตรีปี่และกลองเป็นหลัก มาเป็นระนาดและฆ้องวง พร้อมทั้งเพิ่มเครื่องดนตรีมากขึ้นจนเป็นวงดนตรีที่มีขนาดใหญ่ รวมทั้งยังมีการขับร้องที่คล้ายคลึงกับปี่พาทย์ของหลวงซึ่งเป็นผลมาจากการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมระหว่างวัฒนธรรมราชสำนักและหลวง

2. ดนตรีพื้นบ้านภาคเหนือ ในยุคแรกจะเป็นเครื่องดนตรีประเภทตี ได้แก่ ท่อนไม้ กลองที่ใช้ประกอบพิธีกรรมในเรื่องภูติผีปีศาจและเจ้าป่า เจ้าเขา จากนั้นได้มีการพัฒนาโดยนำหนังสัตว์มาซึ่งที่ปากท่อนไม้กลองไว้กลายเป็นเครื่องดนตรีที่เรียกว่ากลอง เครื่องตี ได้แก่ ฆ้อง ฉิ่ง ฉาบ ส่วนเครื่องดนตรีประเภทเป่า ได้แก่ ขลุ่ย ยะเอ้ ปี่แน ปี่มอญ ปี่สุริน เครื่องสี ได้แก่ สะล้อ และเครื่องดีด ได้แก่ พิณเปี้ยะและซึง สำหรับลักษณะเด่นของดนตรีพื้นบ้านภาคเหนือ คือ มีการนำเครื่องดนตรีประเภท ดีด สี ตี เป่า มาผสมวงกันให้มีความสมบูรณ์และไพเราะ โดยเฉพาะในด้านสำเนียงและทำนองที่พลิ้วไหวตามบรรยากาศ ความนุ่มนวลอ่อนละมุนของธรรมชาติ นอกจากนี้ยังมีการผสมทางวัฒนธรรมของชนเผ่าต่าง ๆ และยังเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมในราชสำนัก ทำให้เกิดการถ่ายโยง และการบรรเลงดนตรีได้ทั้งในแบบราชสำนักของคุ้มและวัง และแบบพื้นบ้านมีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น

3. ดนตรีพื้นบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (อีสาน) มีวิวัฒนาการมายาวนานนับพันปี เริ่มจากในระยะต้น มีการใช้วัสดุท้องถิ่นมาทำเสียงจากธรรมชาติ ป่าเขา เสียงลมพัดใบไม้ไหว เสียงน้ำตก เสียงฝนตก ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นเสียงสั้นไม่ก้อง ในระยะต่อมาได้ใช้วัสดุ

พื้นเมืองจากธรรมชาติมาเป่า เช่น ใบไม้ ผิวไม้ ตันหญาปล้องไม้ไผ่ ทำให้เสียงมีความพลิ้วยาว ขึ้น จนในระยะที่ 3 ได้พัฒนารูปแบบขึ้น เช่น หิน กรับ เกราะ ระนาด ฆ้อง กลอง โปง โหวด ปี่ พิณ โปงกลาง แคน เป็นต้น โดยนำมาผสมผสานเป็นวงดนตรีพื้นบ้านภาคอีสานที่มี ลักษณะเฉพาะตามพื้นที่ 3 กลุ่ม คือ กลุ่มอีสานเหนือและอีสานกลาง จะนิยมดนตรีหมอลำที่มีการเป่าแคนและดีดพิณ ประสานเสียงร่วมกับการขับร้อง ส่วนกลุ่มอีสานใต้จะนิยมดนตรี ซึ่งเป็นดนตรีบรรเลงที่ไพเราะของชาวอีสานใต้ที่มีเชื้อสายเขมร นอกจากนี้ยังมีวงพินพาทย และวงมโหรีด้วย ชาวบ้านแต่ละกลุ่มจะบรรเลงดนตรีเหล่านี้ เพื่อความสนุกสนานรื่นเริง ใช้ประกอบการละเล่น การแสดงและพิธีกรรมต่าง เช่น ลำผีฟ้า ที่ใช้แคนเป่าในการรักษาโรค และงานศพแบบอีสานที่ใช้วงตุ่มโหม่งบรรเลง นับเป็นลักษณะเด่นของดนตรีพื้นบ้านอีสานที่ แตกต่างจากภาคอื่น ๆ

4. ดนตรีพื้นบ้านภาคใต้ มีลักษณะเรียบง่าย มีการประดิษฐ์เครื่องดนตรีจากวัสดุใกล้ตัวซึ่งสันนิษฐานว่าดนตรีพื้นบ้านดั้งเดิมของภาคใต้น่าจะมาจากพวกเงาะชาวกาที่ไใช้ไม้ไผ่ลำ ขนาดต่าง ๆ กันตัดออกมาเป็นท่อนสั้นบ้างยาวบ้าง แล้วตัดปากของกระบอกไม้ไผ่ให้ตรงหรือเฉียงพร้อมกับหุ้มด้วยใบไม้หรือกาบของต้นพืช ใช้ตีประกอบการขับร้องและเต้นรำ จากนั้นก็ได้มีการพัฒนาเป็นเครื่องดนตรีแตร กรับ กลองชนิดต่าง ๆ เช่น รำมะนา ที่ได้รับอิทธิพลมาจากชาวมลายู กลองชาตรีหรือกลองตุ๊กที่ใช้บรรเลงประกอบการแสดงมโนรา ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากอินเดีย ตลอดจนเครื่องเป่า เช่น ปี่ และเครื่องสี เช่น ซอด้วง ซออู้ รวมทั้งความเจริญทางศิลปะการแสดงและดนตรีของเมืองนครศรีธรรมราช จนได้ชื่อว่าละครในสมัยกรุงธนบุรีนั้นล้วนได้รับอิทธิพลมาจากภาคกลาง นอกจากนี้ยังมีการบรรเลงดนตรีพื้นบ้านภาคใต้ประกอบการละเล่นแสดงต่าง ๆ เช่น ดนตรีโนรา ดนตรีหนังตะลุง ที่มีเครื่องดนตรีหลักคือ กลอง โหม่ง ฉิ่ง และเครื่องดนตรีประกอบผสมอื่น ๆ ดนตรีลิเกป่าที่ใช้เครื่องดนตรีรำมะนา โหม่ง ฉิ่ง กรับ ปี่ และดนตรีรื่องเง้งที่ได้รับแบบอย่างมาจากการเต้นรำของชาวสเปนหรือโปรตุเกสมาตั้งแต่สมัยอยุธยา โดยมีการบรรเลงดนตรีที่ประกอบด้วย ไวโอลิน รำมะนา ฆ้อง หรือบางครั้งก็เพิ่มกีตาร์เข้าไปด้วย ซึ่งดนตรีรื่องเง้งนี้เป็นที่นิยมในหมู่ชาวไทยมุสลิมตามจังหวัดชายแดน ไทย – มาเลเซีย ดังนั้น ลักษณะเด่นของดนตรีพื้นบ้านภาคใต้จะได้รับอิทธิพลมาจากดินแดนใกล้เคียงหลายเชื้อชาติ จนเกิดการผสมผสานเป็นเอกลักษณ์เฉพาะที่แตกต่างจากภาคอื่น ๆ โดยเฉพาะในเรื่องการเน้นจังหวะและลีลาที่เร่ร่อน หนักแน่น และคึกคัก

เรื่องที่ 2.3 ภูมิปัญญาทางดนตรี

คุณค่าทางดนตรี

ดนตรีเป็นผลงานสร้างสรรค์ของมนุษย์ที่สื่อถึงอารมณ์ความรู้สึกนึกคิดที่มีต่อสิ่งแวดล้อม ธรรมชาติ วิถีชีวิต จึงสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นอยู่ ลักษณะนิสัย ประเพณี วัฒนธรรม ตลอดจนภูมิปัญญาของผู้คนท้องถิ่นต่าง ๆ ในยุคสมัยต่าง ๆ กัน ดังนั้น ดนตรีจึงเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์อย่างหนึ่งที่สามารถนำไปอ้างอิงได้ และนับได้ว่าเป็นมรดกทางศิลปวัฒนธรรมที่มีคุณค่าควรได้รับการบำรุงรักษา เพื่อคงความเป็นเอกลักษณ์ของชาติต่อไป

การที่ดนตรีสามารถถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกต่าง ๆ ตลอดจนนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน จึงมีประโยชน์และช่วยพัฒนาอารมณ์ความรู้สึกหลายประการ เช่น

ประโยชน์ของดนตรี

1. ช่วยทำให้เกิดความสนุกสนาน เพลิดเพลิน ปลดปล่อยอารมณ์ไม่ให้เครียด ผ่อนคลายอารมณ์ได้
2. ช่วยทำให้จิตใจสงบ และมีสมาธิในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ
3. ช่วยพัฒนาการเรียนรู้ โดยนำไปบูรณาการกับวิชาอื่น ๆ ให้เกิดประโยชน์
4. ช่วยเป็นสื่อกลางในการเชื่อมความสัมพันธ์อันดีและใช้เป็นกิจกรรมทำร่วมกันของครอบครัวหรือเพื่อนฝูง เช่น การร้องเพลงและเต้นรำด้วยกัน

การอนุรักษ์ผลงานทางดนตรี

ผลงานทางดนตรีที่ถูกสร้างขึ้นมาโดยศิลปินในยุคสมัยต่าง ๆ ซึ่งแสดงถึงภูมิปัญญาของบรรพบุรุษและศิลปินทั้งหลาย และบ่งบอกถึงควมมีอารยธรรมแสดงถึงเอกลักษณ์ประจำชาติ จึงมีคุณค่าควรแก่การอนุรักษ์สืบทอดและพัฒนาให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมต่อไป

การอนุรักษ์และสืบทอดผลงานทางดนตรีมีหลายวิธี เราสามารถทำได้โดยวิธีง่าย ๆ ดังนี้

1. ศึกษาค้นคว้าความเป็นมาของวงดนตรีพื้นบ้านที่น่าสนใจ
2. รวบรวมหรือจดบันทึกเกี่ยวกับผลงานทางดนตรีของศิลปินที่น่าสนใจ เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการศึกษาหาความรู้
3. เยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์เกี่ยวกับงานดนตรี เพื่อศึกษาข้อมูลหรือเรื่องราวเกี่ยวกับดนตรี และวิวัฒนาการทางดนตรี
4. เข้าร่วมกิจกรรมทางดนตรี เช่น การแสดงดนตรี การจัดงานรำลึกถึงศิลปิน เป็นต้น

5. ถ้ามีโอกาสได้เรียนดนตรี โดยเฉพาะดนตรีพื้นบ้านควรให้ความสนใจและตั้งใจเรียน เพื่อสืบทอดงานดนตรีต่อไป

6. ให้ความสนใจเรื่องราวเกี่ยวกับดนตรีในท้องถิ่นของตนเองและท้องถิ่นอื่น

ตัวอย่างภูมิปัญญาทางดนตรีพื้นบ้าน

นายสุคำ แก้วศรี

นายสุคำ แก้วศรี ภูมิปัญญาไทยด้านศิลปกรรม (ดนตรีพื้นบ้านล้านนา) เกิดเมื่อวันที่ 21 กันยายน พ.ศ. 2502 ที่จังหวัดเชียงราย เป็นผู้มีความรู้ ความเชี่ยวชาญด้านดนตรีไทยและดนตรีพื้นบ้านล้านนา เผยแพร่ศิลปการเล่นสะล้อ ซึ่ง แก้วชาวไทยและชาวต่างประเทศ ถ่ายทอดความรู้ด้านดนตรีแก่ครู นักเรียน และผู้สนใจ จัดทำสื่อการเรียนรู้ด้านดนตรี เผยแพร่จนเป็นที่ยอมรับของชุมชนและสังคม การที่ครูสุคำ แก้วศรี ได้นำความรู้ด้านศิลปกรรม (ดนตรีพื้นบ้านล้านนา) ที่ตนเองได้ศึกษาค้นคว้า ค้นพบ ผักผ่อนจนประสบความสำเร็จ เป็นประโยชน์โดยรวมแก่สังคม จึงได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติจากสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ให้เป็นครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 4 ด้านศิลปกรรม ประจำปีพุทธศักราช 2548

นายอรุณ ทิพย์วงศ์

นายอรุณ ทิพย์วงศ์ ครูภูมิปัญญาไทย ด้านศิลปกรรม (ดนตรีพื้นบ้านล้านนา) ปัจจุบัน นายอรุณ ทิพย์วงศ์ เป็นข้าราชการบำนาญ ดำเนินชีวิตประจำวันอย่างเรียบง่าย มีความสุขด้วยการประดิษฐ์เครื่องดนตรีพื้นบ้านจำหน่ายแก่ผู้สนใจและบริจาค ให้แก่ หน่วยงาน หรือโรงเรียนและเยาวชนที่ขาดแคลน สอนดนตรีพื้นบ้านแก่ผู้ใหญ่และเยาวชนที่สนใจโดยไม่คิดค่าตอบแทนและได้อุทิศเวลาสอนดนตรีพื้นบ้านตามสถาบันการศึกษาต่างๆ ที่ขอความช่วยเหลือ ช่วยเหลือและนำวงดนตรีพื้นเมือง ชมรมอนุรักษ์วัฒนธรรมไทย-ล้านนา ร่วมแสดงผลงานในโอกาสต่าง ๆ เป็นประจำนอกจากนี้ ยังได้สมัครเป็นวุฒิสมาชิกสภาวัฒนธรรมอำเภอเมือง ได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานและชุมชน เผยแพร่ความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมการศึกษา ทางสถานีวิทยุกระจายเสียง ทำหน้าที่ประธานฝ่ายดนตรีไทยและดนตรีพื้นเมือง ชมรมคลังสมองจังหวัดแพร่ปี 2546 ได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติจาก สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ให้เป็นครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 3 ด้านศิลปกรรม ประจำปีพุทธศักราช 2546 ได้รับคัดเลือกเป็น ประธานครูภูมิปัญญา

ไทยภาคเหนือรุ่นที่ 3 รองประธานชมรมครูภูมิปัญญาไทยภาคเหนือ และอุปนายกคนที่ 1 ชมรมครูภูมิปัญญาไทย สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ได้ปฏิบัติหน้าที่ตามภาระงาน โครงการต่าง ๆ อย่างเต็มกำลังความสามารถ ด้วยความตั้งใจที่จะสืบทอดวัฒนธรรมด้านดนตรีพื้นบ้าน ให้เป็นมรดกคู่ชาติตลอดไป นายอรุณ ทิพยวงศ์ นอกจากจะเป็นผู้ที่มีความสามารถในการเล่นดนตรีพื้นเมืองแล้ว ยังเป็นผู้ที่มีใจรักที่จะส่งเสริมและอนุรักษ์ดนตรีพื้นบ้านให้คงอยู่คู่ล้านนาตลอดไปจึงได้จัดตั้งชมรมอนุรักษ์วัฒนธรรมไทย-ล้านนา ของโรงเรียนพิริยาลัยจังหวัดแพร่ขึ้น เมื่อ พ.ศ. 2533 ได้ฝึกสอนให้นักเรียนเล่นเครื่องดนตรีพื้นเมืองจนสามารถเล่นได้ดี

เรื่องที่ 2.4 คุณค่าของเพลงพื้นบ้าน

เพลงพื้นบ้านเป็นมรดกทางวรรณกรรม เกิดจากชาวบ้านเป็นผู้สร้างบทเพลงขึ้นมา ซึ่งอาจจะมาจากความเป็นคนเจ้าบทเจ้ากลอน แต่บังเอิญเพลงนั้นได้สร้างความประทับใจแก่ผู้อื่น จึงได้แพร่กระจายออกไปเรื่อย ๆ จนไม่มีใครรู้ว่าใครเป็นคนแต่งเพลงบทนั้น และแต่งเมื่อใด

ครั้งหนึ่ง พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ทรงเล่าว่า ได้ทรงแต่งบทเล่นเพลงขึ้นบทหนึ่ง แล้วประทานให้ชาวชนบทซึ่งอ่านหนังสือได้เอาไปร้อง แต่ทรงสังเกตว่า จากกิริยาที่ชาวบ้านคนนั้นแสดงออกมา ถ้าหากปล่อยให้เขาแต่งเองน่าจะเร็วกว่าบทที่นิพนธ์เสียอีก ทรงถามว่า มันเป็นอย่างไร คำตอบที่ล้วนแต่เป็นเสียงเดียวกันคือ มันเต็มไปด้วยคำยากทั้งนั้น ถึงตอนเกี่ยวพาราสิผู้หญิงชนบทที่ไหนเขาจะเข้าใจ และไม่รู้ว่าจะร้องตอบได้อย่างไร เรื่องนี้จะ เป็นบทแสดงให้เห็นว่า เพลงพื้นบ้านนั้นใช้คำง่าย แต่ได้ความไม่จำเป็นต้องสรรหาคำยากมาปรุงแต่งเลย

เพลงพื้นบ้านในแต่ละภาค

เพลงพื้นบ้านเกิดจากชาวบ้านเป็นผู้สร้างบทเพลง และสืบทอดกันมาแบบปากต่อปาก โดยการจดจำบทเพลงเป็นคำร้องง่าย ๆ ที่เป็นเรื่องราวใกล้ตัวในท้องถิ่นนั้น ๆ จึงทำให้เพลงพื้นบ้านของไทยในภาคต่าง ๆ มีความแตกต่างกันออกไป ดังนี้

1. เพลงพื้นบ้านภาคกลาง มีอิทธิพลมาจากสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ การประกอบอาชีพ วิธีการดำเนินชีวิต พิธีกรรม และเทศกาลต่าง ๆ เช่น เพลงเรือ ใช้ร้องเล่นในฤดู

น้ำหลาก เพลงเกี่ยวข้าว เพลงเต็นกำรำเคียว ใช้ร้องเล่นในฤดูเกี่ยวข้าว เพลงสงฟาง เพลงพาน ฟาง เพลงเตาข้าว เพลงชักกระดาน ใช้ร้องเล่นระหว่างนวดข้าว เพลงที่ร้องเล่นในช่วงตรุษ สงกรานต์ ได้แก่ เพลงสงกรานต์ เพลงพวงมาลัย เพลงหย่อย เพลงระบำบ้านไร่ เพลงข้าเจ้า หงส์ เป็นต้น หรือเพลงที่ร้องเล่นได้ทุกโอกาส เพื่อความเพลิดเพลิน สนุกสนาน และเกิดความ สามัคคีในหมู่คณะ ได้แก่ เพลงเทพทอง เพลงปรบไก่ เพลงอีแซว เพลงฉ่อย เพลงลำตัด เพลง ทรงเครื่อง โดยเป็นเพลงในลักษณะพ่อเพลง แม่เพลง โต้ตอบกัน

2. เพลงพื้นบ้านภาคเหนือ ส่วนใหญ่ใช้ร้องเพลง เพื่อผ่อนคลายอารมณ์ หรือพักผ่อน หย่อนใจ โดยมีลักษณะการขับร้อง และท่วงทำนองที่อ่อนโยน นุ่มนวล สอดคล้องกับดนตรี หลัก ได้แก่ สะล้อ ปี่ ซึง เป็นต้น เช่น เพลงซอ ส่วนเพลงจ๊อก เป็นการนำบทประพันธ์ มาขับ ร้องเป็นทำนองสั้น ๆ เนื้อหาคำร้องจะสะท้อนความในใจ เช่น จ๊อกเพื่ออวยพรในโอกาสต่าง ๆ หรือจ้อยอำลา รวมถึงยังมีเพลงสำหรับเด็กเหมือนภาคอื่น ๆ เช่น เพลงสีกุงจาก เพลงฮือลูก เป็นต้น

3. เพลงพื้นบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ภาคอีสาน) ใช้ร้องเพื่อความสนุกสนานใน งานรื่นเริงต่าง ๆ โดยสามารถแยกออกตามกลุ่มวัฒนธรรม 3 กลุ่มใหญ่ ๆ ได้แก่

1) กลุ่มวัฒนธรรมหมอลำ ประกอบด้วย หมอลำ และเซิ้งโดยหมอลำ การลำได้แก่ ลำเรื่อง ลำกลอน ลำหมู่ ลำเพลิน ลำผีฟ้า ส่วนเซิ้งหรือคำร้อง จะใช้คำร้องรื่นเริง เช่น การแห่ งั้งไฟ การแห่นางแมว การแห่นางดั่ง เป็นต้น

2) กลุ่มวัฒนธรรมเพลงโคราช เป็นเพลงพื้นบ้านที่เล่นกันมานาน เนื้อเพลงมี ลักษณะเด่นในการเล่นสัมผัสอักษร และสัมผัสสระ และยังมีเสียงร้องไซ ซะ ซะ ซิ ซาย พร้อม รำประกอบ นิยมเล่นทุกโอกาสตามความเหมาะสม

3) เพลงพื้นบ้าน กลุ่มวัฒนธรรมเจียงกัณฑ์ตรึม นิยมร้องเล่นกันในแถบจังหวัดที่มี เขตติดต่อกับเขมร ได้แก่ บุรีรัมย์ สุรินทร์ และศรีสะเกษ โดยคำว่า กัณฑ์ตรึม นั้น หมายถึงกลอง กัณฑ์ตรึม ซึ่งเป็นเครื่องดนตรีหลัก ส่วนเจียง หมายถึงการขับหรือการร้องเพลง

4. เพลงพื้นบ้านภาคใต้ มีทั้งการร้องเดี่ยว และการร้องเป็นหมู่คณะ โดยสามารถ แบ่งเป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ เพลงที่ร้องเฉพาะโอกาสหรือในฤดูกาล ได้แก่ เพลงเรือ เพลงบอก เพลงนาคำตัด เพลงกล่อมทารก หรือเพลงแห่นาค เป็นต้น และเพลงที่ร้องไม่จำกัดโอกาส ได้แก่ เพลงตันหยง ที่นิยมร้องในงานบวช งานขึ้นปีใหม่ และงานมงคลต่าง ๆ เพลงเด็กที่ร้องกล่อม เด็กให้หลับ และเพลงฮูลู หรือลิเกฮูลู ที่เป็นการร้องคล้าย ๆ ลำตัด โดยมีรำมะนา เป็นเครื่อง ประกอบจังหวะ

เรื่องที่ 2.5 พัฒนาการของเพลงพื้นบ้าน

1. ความเป็นมาของเพลงพื้นบ้านไทย

การสืบหากำเนิดของเพลงพื้นบ้านของไทยยังไม่สามารถยุติลงได้แน่นอน เพราะเพลงพื้นบ้านเป็นวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาปากต่อปาก ไม่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์ แต่คาดว่าเพลงพื้นบ้านคงเกิดมาคู่กับสังคมไทยมาช้านานแล้ว เช่น เพลงกล่อมเด็ก ก็คงเกิดขึ้นมาพร้อม ๆ กับการเลี้ยงดูลูกของหญิงไทย การศึกษาประวัติความเป็นมาและการพัฒนาการของเพลงพื้นบ้านไทย พอสรุปได้ดังนี้

1.1 สมัยอยุธยา ในสมัยอยุธยาตอนต้นมีการกล่าวถึง “การขับซอ” ซึ่งเป็นประเพณีของชาวไทยภาคเหนือ ปรากฏในวรรณคดี ทวาทศมาส และ ลิลิตพระลอ และกล่าวถึง “เพลงร้องเรือ” ซึ่งเป็นเพลงที่ชายหญิงชาวอยุธยาร้องเล่นในเรือ มีเครื่องดนตรีประกอบ ปรากฏใน กฎมณเฑียรบาล ที่ตราขึ้นสมัยพระบรมไตรโลกนาถ ในสมัยอยุธยาตอนปลาย ในรัชกาลพระเจ้าบรมโกศ มีการกล่าวถึง “เพลงเทพทอง” ว่าเป็นเพลงโต้ตอบที่เป็นมหรสพชนิดหนึ่ง ในงานสมโภชพระพุทธรูปบาทสระบุรี ปรากฏในปุณณโณวาทคำฉันท์ ของพระมหานาควัดท่าทราย

1.2 สมัยรัตนโกสินทร์ สมัยรัตนโกสินทร์เป็นสมัยที่มีหลักฐานเกี่ยวกับเพลงพื้นบ้านชนิดต่าง ๆ มากที่สุด ตั้งแต่รัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 5 เป็น “ยุคทอง” ของเพลงพื้นบ้านที่เป็นเพลงปฐพีพากย์จะเห็นจากการปรากฏเป็นมหรสพในงานพระราชพิธี และมีการสร้างเพลงชนิดใหม่ ๆ ขึ้นมา เช่น เพลงฉ่อย เพลงอีแซว เพลงส่งเครื่อง ซึ่งเป็นที่นิยมของชาวบ้านไม่แพ้มหรสพอื่น

2. พัฒนาการรูปแบบและหน้าที่ของเพลงพื้นบ้าน เพลงพื้นบ้านของไทยมีการพัฒนาสรุปได้ดังนี้

2.1 เพลงพื้นบ้านที่เป็นพิธีกรรม เพลงพื้นบ้านของไทยกลุ่มหนึ่งเป็นเพลงประกอบพิธีกรรมซึ่งมีบทบาทชัดเจนว่าเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมนั้น ๆ ดังเช่น เพลงในงานศพและเพลงประกอบพิธีรักษาโรค นอกจากเพลงกลุ่มดังกล่าวแล้วยังมีเพลงพื้นบ้านอีกกลุ่มหนึ่งที่แม้การแสดงออกในปัจจุบันจะเน้นเรื่องความสนุกสนานรื่นเริง แต่เมื่อพินิจให้ลึกซึ้งจะพบว่ามีความสัมพันธ์กับความเชื่อและพิธีกรรมในอดีต และยังเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมนั้น ๆ

ด้วย เพลงพื้นบ้านดังกล่าวได้แก่ เพลงปฏิพากย์และเพลงประกอบการละเล่นของผู้ใหญ่ ที่ปรากฏในฤดูกาลเก็บเกี่ยว และเทศกาลตรุษสงกรานต์

เพลงพื้นบ้านในฤดูกาลเก็บเกี่ยว พิธีกรรมที่เกี่ยวกับการเพาะปลูกที่สำคัญอยู่ในช่วงฤดูกาลเก็บเกี่ยวและก่อนเริ่มฤดูกาลเพาะปลูก ในโอกาสดังกล่าวนั้นนอกจากจะปรากฏพิธีกรรมอยู่ทุกขั้นตอนแล้วยังมีการเล่นเพลง พื้นบ้านด้วย ก่อนเริ่มฤดูกาลเพาะปลูกในแต่ละปี ชาวนาจะทำพิธีสู่ขวัญเครื่องมือเครื่องใช้ในการเพาะปลูก เมื่อถึงฤดูกาลเก็บเกี่ยวพืชผล ชาวนาจะจัดพิธีกรรมสู่ขวัญข้าว สู่ขวัญลานและสู่ขวัญยุ้ง เพื่อขอบคุณผีสงเทวดาที่ให้ผลผลิต ในขณะเดียวกันก็ปัดรังควาณผีร้ายที่จะทำให้ผลผลิตเสียหาย

เพลงพื้นบ้านในเทศกาลตรุษสงกรานต์ หลังจากผ่านการทำงานในทุ่งนาอย่างหนักมาเป็นเวลาค่อนปี เมื่อถึงช่วงฤดูร้อนซึ่งเป็นเวลาหลังเก็บเกี่ยว ก็จะถึงเทศกาลรื่นเริงประจำปีคือเทศกาลตรุษสงกรานต์ ซึ่งเป็นเทศกาลเล่นสนุกที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมเพื่อความอุดมสมบูรณ์ สงกรานต์เป็นเทศกาลสำคัญของเพลงพื้นบ้านเพราะเพลงพื้นบ้านไทยส่วนใหญ่โดยเฉพาะเพลงพื้นบ้านภาคกลางร้องเล่นอยู่ในเทศกาลนี้ เพลงร้องเล่นในวันสงกรานต์แบ่งออกได้เป็น 2 ประเภทคือ เพลงปฏิพากย์และเพลงประกอบการละเล่นของผู้ใหญ่

2.2 เพลงพื้นบ้านที่เป็นการละเล่น จากบทบาทดั้งเดิมซึ่งเคยเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรม เพลงพื้นบ้านที่ร้องในเทศกาลได้คลี่คลายเหลือเพียงบทบาทในด้านการบันเทิง เป็นการละเล่นที่สังคมจัดขึ้นเพื่อรวมกลุ่มสมาชิกในสังคมและเพื่อย้ำความสัมพันธ์ของกลุ่ม จึงมีลักษณะการร้องเล่นเป็นกลุ่มหรือเป็นวง เพลงในลานนวดข้าว เพลงที่ร้องเล่นในเทศกาลสงกรานต์ เทศกาลออกพรรษา เพลงเจรียงที่ร้องในงานบุญของชาวสุรินทร์ ล้วนเป็นเพลงที่เกิดจากการรวมกลุ่มชายหญิง เพื่อประโยชน์ในการทำงานและแสวงหาความสุขเพลิดเพลินร่วมกัน

2.3 เพลงพื้นบ้านที่เป็นการแสดง เพลงพื้นบ้านที่เป็นการแสดง หมายถึงเพลงพื้นบ้านที่มีลักษณะการร้องการเล่นเป็นการแสดง มีการสมมุติบทบาท ผูกเรื่องเป็นชุด ทำให้การร้องยืดยาวขึ้นดังนั้นผู้ร้องจำเป็นจะต้องเป็นบุคคลที่มีความสามารถเป็นพิเศษ เช่น มีความจำดี มีปฏิภาณ ฝีปากดี มีความสามารถในการสร้างสรรค์เนื้อร้อง เป็นต้น คุณสมบัติเช่นนี้ชาวบ้านไม่สามารถมีได้ทุกคน จึงทำให้เกิดการแบ่งแยกระหว่างกลุ่มคนร้องและคนฟังขึ้น

เรื่องที่ 2.6 คุณค่าและการอนุรักษ์เพลงพื้นบ้าน

เพลงพื้นบ้านเป็นมรดกทางปัญญาของท้องถิ่นและของชาติจึงมีคุณค่าควรแก่การอนุรักษ์ ซึ่งจะกล่าวพอสังเขปดังนี้

1. คุณค่าของเพลงพื้นบ้าน

เพลงพื้นบ้านเป็นสมบัติของสังคมที่ได้สะสมต่อเนื่องกันมานาน จึงเป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตของคนไทยและมีคุณค่าต่อสังคมอย่างยิ่ง เพลงพื้นบ้านมีคุณค่าต่อสังคม 5 ประการ ดังนี้

1.1 ให้ความบันเทิง เพลงพื้นบ้านมีคุณค่าให้ความบันเทิงใจแก่คนในสังคมตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะในสมัยที่ยังไม่มีเครื่องบันเทิงใจมากมายเช่นปัจจุบัน

1.2 ให้การศึกษา เพลงพื้นบ้านเป็นงานสร้างสรรค์ที่ถ่ายทอดความรู้สึกรู้คิดของกลุ่มชน จึงเป็นเสมือนสิ่งที่บันทึกประสบการณ์ของบรรพบุรุษที่ส่งทอดต่อมาให้แก่ลูกหลาน เพลงพื้นบ้านจึงทำหน้าที่บันทึกความรู้และภูมิปัญญาของกลุ่มชนในท้องถิ่นมิให้สูญหาย ขณะเดียวกันก็มีคุณค่าในการเสริมสร้างปัญญาให้แก่ชุมชนด้วยการให้การศึกษาแก่คนในสังคมทั้งโดยทางตรงและโดยทางอ้อม

1.3 จรรโลงวัฒนธรรมของชาติ การจรรโลงวัฒนธรรมหมายถึงการอนุรักษ์หรือดำรงไว้ของแบบแผนในความคิดและการกระทำ ที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตของคนในสังคม ที่มีความเป็นระเบียบ ความกลมเกลียวก้าวหน้าและควมมีศีลธรรมอันดีงาม

1.4 เป็นทางระบายความคับข้องใจ เพลงพื้นบ้านเป็นทางระบายความคับข้องใจอันเนื่องมาจากความเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้าจากกิจการงานและปัญหาในการดำรงชีพ รวมทั้งความเกิ่บกดอันเนื่องมาจากจารีตประเพณี หรือกฎเกณฑ์ของสังคม เช่น ความคับข้องใจในเรื่องการประกอบอาชีพ การถูกเอารัดเอาเปรียบจากสังคม การประสบปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำ เป็นต้น เพราะการเล่นเพลงหรือการชมการแสดงเพลงพื้นบ้านจะทำให้ผู้ชมได้หยุดพักหรือวางมือจากภารกิจต่าง ๆ ลง เป็นการหลีกหนีไปจากสภาพชีวิตจริงชั่วขณะ ทำให้ผ่อนคลายความเคร่งเครียดและช่วยสร้างกำลังใจที่จะกลับไปเผชิญกับชีวิตจริงได้ต่อไป

1.5 เป็นสื่อมวลชนชาวบ้าน ในอดีตชาวบ้านส่วนใหญ่มีปัญหาความยากจน ด้อยการศึกษาและอยู่ห่างไกลความเจริญ สื่อมวลชนบางประเภท เช่น หนังสือพิมพ์ วิทยุและโทรทัศน์ ไม่สามารถเข้าถึงได้ง่าย เพลงพื้นบ้านจึงมีบทบาทในการกระจายข่าวสาร และเสนอ

ความคิดเห็นต่าง ๆ การทำหน้าที่เป็นสื่อมวลชนของเพลงพื้นบ้านนั้นจะมี 2 ลักษณะ ได้แก่ การกระจายข่าวสาร และการวิพากษ์วิจารณ์สังคม

ในส่วนของการกระจายข่าวสารนั้น เพลงพื้นบ้านจะทำหน้าที่ในการกระจายข่าวสารต่าง ๆ เช่น เพลงร่ายพรรษา ของกาญจนบุรี ทำหน้าที่บอกให้รู้ว่าถึงเทศกาลออกพรรษา เพลงบอกของภาคใต้และเพลงตรุษของสุรินทร์ ทำหน้าที่บอกให้รู้ว่าถึงเทศกาลปีใหม่แล้ว

ในการวิพากษ์วิจารณ์สังคมในด้านต่าง ๆ ได้แก่ เหตุการณ์และเรื่องราวของชาติ เช่น สถาบัน การเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ ปัญหาสังคม เป็นต้น เพลงพื้นบ้านบางเพลง เช่น เพลงอีแซว เพลงฉ่อย มีการวิพากษ์วิจารณ์สังคมอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งอาจเกิดจากความเจริญก้าวหน้าของสังคม และระบบการเมืองการปกครองที่ให้เสรีภาพแก่ประชาชนและสื่อมวลชนในการแสดงความคิดเห็นของตนได้อย่างเปิดเผย ทั้งในกลุ่มของตน ในที่สาธารณะ หรือโดยผ่านสื่อมวลชน ศิลปินพื้นบ้านจึงสามารถแสดงออกทางความคิดได้โดยอิสระในฐานะที่เป็นประชาชนของประเทศ

2. การอนุรักษ์เพลงพื้นบ้าน

การอนุรักษ์เพลงพื้นบ้านให้คงอยู่อย่างมีชีวิตและมีบทบาทเหมือนเดิมคงเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ แต่สิ่งที่อาจทำได้ในขณะนี้ก็คือการอนุรักษ์ เพื่อช่วยให้วัฒนธรรมของชาวบ้านซึ่งถูกละเลยมานานปรากฏอยู่ในประวัติศาสตร์ของสังคมไทยเช่นเดียววัฒนธรรมที่เราถือเป็นแบบฉบับ สรุปได้ดังนี้

2.1 การอนุรักษ์ตามสภาพดั้งเดิมที่เคยปรากฏ หมายถึงการสืบทอดรูปแบบเนื้อหาวิธีการร้อง เล่น เหมือนเดิมทุกประการ เพื่อประโยชน์ในการศึกษา

2.2. การอนุรักษ์โดยการประยุกต์ หมายถึงการเปลี่ยนแปลงรูปแบบและเนื้อหาให้สอดคล้องกับสังคมปัจจุบันเพื่อให้คงอยู่และมีบทบาทในสังคมต่อไป

2.3. การถ่ายทอดและการเผยแพร่เป็นสิ่งสำคัญที่ควรกระทำอย่างจริงจัง และต่อเนื่องเพื่อไม่ให้ขาดช่วงการสืบทอด การจูงใจให้คนรุ่นใหม่หันมาฝึกหัดเพลงพื้นบ้านไม่ใช่เรื่องง่าย แต่วิธีการที่น่าจะทำได้ ได้แก่ เชิญศิลปินอาชีพมาสาธิตหรือแสดง เชิญศิลปินผู้เชี่ยวชาญมาฝึกอบรมหรือฝึกหัดกลุ่มนักเรียนนักศึกษาให้แสดงในโอกาสต่าง ๆ ซึ่งวิธีนี้จะได้ทั้งการถ่ายทอดและการเผยแพร่ไปพร้อม ๆ กัน

2.4. การส่งเสริมและการสนับสนุนเพลงพื้นบ้าน เป็นงานหนักที่ต้องอาศัยบุคคลที่เสียสละและทุ่มเท รวมทั้งการประสานความร่วมมือของทุกฝ่าย ที่ผ่านมามีปรากฏการณ์การส่งเสริมสนับสนุนเพลงพื้นบ้านค่อนข้างมากทั้งจากหน่วยงานของรัฐและเอกชน ได้แก่

สำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติ ศูนย์วัฒนธรรมประจำจังหวัด สถาบันการศึกษาต่าง ๆ ศูนย์
สังคีตศิลป์ ธนาคารกรุงเทพฯ สำนักงานการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย เป็นต้น

2.5. การส่งเสริมเพลงพื้นบ้านให้เป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมในชีวิตประจำวัน โดย
แทรกเพลงพื้นบ้านในกิจกรรมรื่นเริงต่าง ๆ ได้แก่ กิจกรรมของชีวิตส่วนตัว กิจกรรมในงาน
เทศกาลต่าง ๆ กิจกรรมในสถาบันการศึกษา และกิจกรรมในสถานที่ทำงาน

2.6. การส่งเสริมให้นำเพลงพื้นบ้านไปเป็นสื่อในการโฆษณาประชาสัมพันธ์ ทั้งใน
ระบบราชการและในวงการธุรกิจ เท่าที่ผ่านมามีปรากฏว่ามีหน่วยงานของรัฐและเอกชนหลาย
แห่งนำเพลงพื้นบ้านไปเป็นสื่อในการโฆษณาประชาสัมพันธ์ เพราะทำให้เพลงพื้นบ้านเป็นที่คุ้น
หูของผู้ฟัง และยังคงมีคุณค่าต่อสังคมไทยได้ตลอดไป

กิจกรรมท้ายบท

- 1.1 ให้ผู้เรียนอธิบายลักษณะของดนตรีพื้นบ้านเป็นข้อ ๆ
- 1.2 ให้ผู้เรียนศึกษาดนตรีพื้นบ้านในท้องถิ่นของผู้เรียน แล้วจดบันทึกไว้ จากนั้นนำมา
อภิปรายในชั้นเรียน
- 1.3 ให้ผู้เรียนลองหัดเล่นดนตรีพื้นบ้านจากผู้รู้ในท้องถิ่นแล้วนำมาเล่นให้ชมในชั้นเรียน
- 1.4 ผู้เรียนมีแนวความคิดในการอนุรักษ์เพลงพื้นบ้านในท้องถิ่นของผู้เรียนอย่างไรบ้าง ให้
ผู้เรียน

บันทึกเป็นรายงานและนำเสนอแสดงแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันในชั้นเรียน

บทที่ 3

นาฏศิลป์พื้นบ้าน

เรื่องที่ 3.1 นาฏศิลป์พื้นบ้านหมายถึงอะไร

นาฏศิลป์พื้นบ้าน หมายถึง ศิลปะการเคลื่อนไหวส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย ให้มีลีลาอันงดงาม ได้แก่ รำ ระบำ ฟ้อน ซึ่งเป็นที่นิยมเล่นหรือแสดงกันในท้องถิ่น มีดนตรีพื้นบ้านประกอบ ซึ่งอาจจะให้ท่วงทำนองเป็นเพลงบรรเลงล้วน ๆ หรือเป็นบทเพลงที่มีการขับร้องประกอบไปด้วย และอาจเป็นองค์ประกอบหนึ่งของการละเล่นพื้นบ้าน

นาฏศิลป์พื้นบ้าน มีลักษณะอย่างไร

ลักษณะของนาฏศิลป์พื้นบ้าน

- 1) นาฏศิลป์พื้นบ้าน มักจะถ่ายทอดกันมาโดยการสังเกต จดจำ เลียนแบบ การบอกเล่า กล่าวสอน โดยมิได้มีการจดบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรหรือตำราต่าง ๆ
- 2) นาฏศิลป์พื้นบ้าน มักมีความเรียบง่าย และมีอิสระในการแสดงออก ผู้แสดงสามารถที่จะสร้างสรรค์ ท่วงท่าลีลาการเคลื่อนไหวได้หลายทาง มิได้มีท่าแม่บทเป็นหลักแบบนาฏศิลป์ที่เป็นแบบแผนอย่างของราชสำนัก หรือของกรมศิลปากร แต่มีลีลาที่งดงามสอดคล้องกับท่วงทำนองเพลงพื้นบ้านและแสดงออกถึงเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมท้องถิ่นนั้น ๆ ที่ทำให้สามารถบอกได้ว่าเป็นนาฏศิลป์ของท้องถิ่นใด

นาฏศิลป์พื้นบ้านมีวิวัฒนาการอย่างไร

นาฏศิลป์พื้นบ้าน กำเนิดดั้งเดิมมักจะเกี่ยวเนื่องกับกิจกรรมอื่น เช่น ปรากฏในพิธีกรรมทางศาสนา ความเชื่อ ประเพณีบางอย่าง มิได้มีจุดประสงค์มุ่งความบันเทิงเป็นสำคัญมาแต่แรก เช่น การฟ้อนผีมด มาจากพิธีกรรมบูชาผีปู่ย่า หรือผีบรรพบุรุษ เป็นต้น การศึกษานาฏศิลป์พื้นบ้าน จึงต้องรู้ถึงประวัติความเป็นมา หรือจุดมุ่งหมายแต่เดิม ตลอดจนรูปแบบท่าทางของนาฏศิลป์พื้นบ้านในยุคหลัง ต่อมาจนถึงปัจจุบันได้ถูกกำหนดแบบแผนโดยผู้รู้ หรือได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมของเมืองหลวง ทำให้แปรเปลี่ยนจากความเรียบง่าย หรือลักษณะเสรีไปสู่ท่วงท่าที่เป็นแบบแผนมากขึ้น ดังเห็นได้จากในปัจจุบัน ตัวอย่างเช่น การที่ครูนาฏศิลป์ในสถาบันการศึกษาต่าง ๆ นำลักษณะการฟ้อนของชาวบ้านไปประยุกต์ใหม่ให้มีลีลางดงาม

เป็นขั้นตอนขึ้น และกลายเป็นแบบแผนที่ชาวบ้านนำแบบอย่างมาปรับปรุงลีลาการฟ้อนของท้องถิ่นให้เป็นตามแบบแผนตามไปด้วย

จงแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการแสดงพื้นบ้าน

นาฏศิลป์พื้นบ้าน เป็นการแสดงที่เกิดขึ้นตามท้องถิ่นต่าง ๆ มักเล่นเพื่อความสนุกสนาน บันเทิง ผ่อนคลายความเหน็ดเหนื่อย หรือเป็นการแสดงที่เกี่ยวกับการประกอบอาชีพของประชาชนตามภาคนั้นๆ นาฏศิลป์พื้นบ้านเป็นการแสดงที่สะท้อนความเป็นเอกลักษณ์ของภูมิภาคต่างๆ ของประเทศไทย ตามลักษณะพื้นที่ วัฒนธรรมท้องถิ่น ประเพณีที่มีอยู่คู่กับสังคมชนบท ซึ่งสอดแทรกความสนุกสนาน ความบันเทิงควบคู่ไปกับการใช้ชีวิตประจำวัน

เรื่องที่ 3.2 นาฏศิลป์พื้นบ้านภาคเหนือ

นาฏศิลป์พื้นบ้านภาคเหนือมีรูปแบบอย่างไร

การฟ้อนคือการแสดงนาฏศิลป์ภาคเหนือที่แสดงการร่ายรำ เอกลักษณ์ที่ดนตรีประกอบมีแต่ทำนองจะไม่มีคำร้อง การฟ้อนรำของภาคเหนือ มี 2 แบบ คือ แบบอย่างดั้งเดิมกับแบบอย่างปรับปรุงขึ้นใหม่ การฟ้อนรำแบบดั้งเดิม ได้แก่ ฟ้อนเมือง ฟ้อนม่าน และฟ้อนเงี้ยว

1. ฟ้อนเมือง หมายถึง การฟ้อนรำแบบพื้นเมือง เป็นการฟ้อนรำที่มีแบบแผน ถ่ายทอดสืบต่อกันมาประกอบด้วยการฟ้อนรำ การฟ้อนมีแต่ดนตรีกับฟ้อน ไม่มีการขับร้อง เช่น ฟ้อนเล็บ ฟ้อนดาบ ฟ้อนเจิง ฟ้อนผีมด ฟ้อนแง้น เป็นต้น

2. ฟ้อนม่าน หมายถึง การฟ้อนรำแบบมอญ หรือแบบพม่า เป็นการสืบทอดรูปแบบทำรำ และดนตรี เมื่อครั้งที่พม่าเข้ามามีอำนาจเหนือชนพื้นเมือง เช่น ฟ้อนพม่า ฟ้อนผีเม็ง ฟ้อนจ๊าดหรือแสดงจ๊าดหรือลิเกไทยใหญ่

3. ฟ้อนเงี้ยว เป็นการแสดงของชาวลื้อ หรือไทยใหญ่ รูปแบบของการแสดงจะเป็นการฟ้อนรำประกอบกับกลองยาว ฉาบ และซอ เช่น ฟ้อนลื้อ ฟ้อนเงี้ยว ฟ้อนกิ่งกะหล่ำ ฟ้อนโต

การฟ้อนรำแบบปรับปรุงใหม่ เป็นการปรับปรุงการแสดงที่มีอยู่เดิมให้มีระเบียบแบบแผนให้ถูกต้องตามนาฏยศาสตร์ ใช้ท่วงท่าลีลาที่งดงามยิ่งขึ้น อาทิเช่น ฟ้อนเล็บ ฟ้อนเทียน ฟ่องล่องน่าน ฟ้อนเงี้ยวแบบปรับปรุงใหม่ ฟ้อนม่านม้วยเชียงตา ระบายซอ ระบายเก็บใบชา ฟ้อนสาวไหม เป็นต้น

ฟ้อนเล็บเป็นนาฏศิลป์พื้นบ้านมีประวัติความเป็นมาอย่างไร

- ประวัติความเป็นมาของฟ้อนเล็บ

ฟ้อนเล็บ เป็นการฟ้อนรำที่สวยงามอีกอย่างหนึ่งของชาวไทยภาคเหนือ เรียกชื่อตามลักษณะของการฟ้อน ผู้แสดงจะสวมเล็บที่ทำด้วยโลหะทุกนิ้ว ยกเว้นนิ้วหัวแม่มือ แบบฉบับของการฟ้อน เป็นแบบแผนในคุ้มเจ้าหลวงในอดีตจึงเป็นศิลปะที่ไม่ได้ชมกันบ่อยนัก การฟ้อนรำชนิดนี้ได้แพร่หลายในกรุงเทพฯ เมื่อครั้งสมโภชน์พระเศวตคชเดชดิลัก ช้างเผือก ในสมัยรัชกาลที่ 7 เมื่อ พ.ศ. 2470 ครุฑนาฏศิลป์ของกรมศิลปากรได้ฝึกหัดถ่ายทอดเอาไว้และได้นำมาสืบทอดต่อกันมา

- เครื่องดนตรี

เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการฟ้อนเล็บ ได้แก่ ปี่แน กลองแอว ฉาบ โหม่ง

- เครื่องแต่งกาย

เครื่องแต่งกาย สวมเสื้อคอกลมหรือคอปิดแขนยาว ผ่าหน้าติดกระดุม ห่มสไบ ทับตัวนุ่งผ้าขึ้นพื้นเมืองลายขวางต่อตีนจกหรือเชิงขึ้นเกล้ามวยสูง ประดับด้วยดอกไม้และอุบะ สวมสร้อยคอและต่างหู

- ท่ารำ

ท่ารำ มีชื่อเรียกดังนี้ ท่ากัณฑ์ร้อน ท่าเรียงหมอน ท่าเลียบถ้ำ ท่าสอดสร้อย มาลา ท่าพรหมสีหน้า ท่ายุ่งฟ้อนหาง

นาฏศิลป์พื้นบ้านภาคเหนือ แสดงคุณค่าในทางใดบ้าง

นาฏศิลป์พื้นบ้าน ภาคเหนือมีโอกาสของการแสดงคุณค่าทางวัฒนธรรมโดยทางการใช้แสดงในโอกาสมงคล งานรื่นเริง การต้อนรับแขกบ้านแขกเมือง

เรื่องที่ 3.3 นาฏศิลป์พื้นบ้านภาคกลาง

นาฏศิลป์พื้นบ้านภาคกลางมีรูปแบบอย่างไร

เป็นศิลปะการร่ายรำและการละเล่นของชนชาวพื้นบ้านภาคกลาง ซึ่งส่วนใหญ่มีอาชีพเกี่ยวกับเกษตรกรรม ศิลปะการแสดงจึงมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและเพื่อความบันเทิง สนุกสนานเป็นการพักผ่อนหย่อนใจจากการทำงาน หรือเมื่อเสร็จจากเทศกาลฤดูเก็บเกี่ยว เช่น การเล่นเพลงเกี่ยวข้าว เต้นตำราเคียว รำเถิดเทิง รำเหย่อย เป็นต้น มีการแต่งกายตามวัฒนธรรมของท้องถิ่นและใช้เครื่องดนตรีพื้นบ้าน เช่น กลองยาว กลองโพน ฉิ่ง ฉาบ กรับ และ โหม่ง

รำเหยอยเป็นนาฏศิลป์พื้นบ้านมีประวัติความเป็นมาอย่างไร

- ประวัติความเป็นมาของรำเหยอย

รำเหยอย คือ การรำพื้นเมืองที่เก่าแก่ชนิดหนึ่ง มีต้นกำเนิดที่จังหวัดกาญจนบุรี แถบอำเภอเมือง อำเภอพนมทวน ซึ่งยังมีการอนุรักษ์รูปแบบการเล่นนี้เอาไว้

การรำ การร้องเพลงเหยอย จะเริ่มด้วยการตีกลองยาวโหมโรงเรียกคนก่อน วงกลองยาวก็เป็นกลองยาวแบบพื้นเมือง ประกอบด้วย กลองยาว ฉิ่ง ฉาบ กรับ โหม่ง มีปีที่เป็นครื่องดำเนินทำนอง ผู้เล่นรำเหยอยก็จะแบ่งออกเป็นฝ่ายชาย กับฝ่ายหญิง โดยจะมีพ่อเพลง แม่เพลง และลูกคู่ เมื่อมีผู้เล่นพอสมควรกลองยาวจะเปลี่ยนเป็นจังหวะช้าให้พ่อเพลงกับแม่เพลงได้ร้องเพลงโต้ตอบกัน คนร้องหรือคนรำก็จะมีผ้าคล้องคอของตนเอง ขณะที่มีการร้องเพลง ก็จะมีการเคลื่อนที่ไปยังฝ่ายตรงข้าม นำผ้าไปคล้องคอ เพื่อให้ออกมารำด้วยกันสลับกัน ระหว่างฝ่ายชายและฝ่ายหญิง คำร้องก็จะเป็นบทเกี่ยวพาราสี จนกระทั่งได้เวลาสมควรจึงร้องบทลาจาก

ทำรำ ไม่มีแบบแผนที่ตายตัว ขึ้นอยู่กับผู้รำแต่ละคู่ การเคลื่อนไหวท่าจะใช้วิธีสืบเท้าไปข้างหน้า กรรมศิลปากรได้สืบทอดการแสดงรำเหยอยด้วยการปรับปรุงคำร้อง และทำรำให้เหมาะสมสำหรับการแสดงบนเวที หรือกลางแจ้งในเวลาจำกัด จึงเป็นการแสดงพื้นเมืองที่สวยงามชุดหนึ่ง

การแต่งกาย

ฝ่ายชาย สวมเสื้อคอกลม นุ่งโจงกระเบน มีผ้าคาดเอว

ฝ่ายหญิง สวมเสื้อแขนกระบอก นุ่งโจงกระเบน มีผ้าคล้องคอ

คำร้องของเพลงเหยอยจะใช้ฉันทลักษณ์แบบง่าย เหมือนกับเพลงพื้นบ้านทั่วไป ที่มักจะลงด้วยสระเดียวกัน หรือเรียกว่า กลอนหัวเตี้ย คำร้องเพลงเหยอยจะจบลงด้วยคำว่า เหยอย จึงเรียกกันว่าเพลงเหยอยรำพาดผ้าก็เรียก เพราะผู้รำมีการนำผ้าไปคล้องให้กับอีกฝ่ายหนึ่ง ฉันทลักษณ์ของเพลงเหยอยมีเพียงสองวรรค คือ วรรคหน้า กับวรรคหลัง มีสัมผัสเพียงแห่งเดียว เมื่อร้องจบ 2 วรรค ลูกคู่หญิงชายก็จะร้องซ้ำดังตัวอย่าง คำร้องเพลงลงเหยอย ฉบับกรรมศิลปากร ดังนี้

ชาย มาเถิดหนาแม่มา

พี่ตั้งวงไว้ท่า

พี่ตั้งวงไว้คอย

มาเล่นพาดผ้ากันเอย

อย่านั่งรอช้าเลยเอย

อย่าให้วงกร่อยเลยเอย

<u>หญิง</u>	ให้พี่ยื่นแขนขวา	เข้ามาพาดผ้าเถิดเอ๋ย
<u>ชาย</u>	พาดเอ๋ยพาดลง	พาดที่องค์น้องเอ๋ย
<u>หญิง</u>	มาเถิดพวกเรา	ไปรำกับเขาหน่อยเอ๋ย
<u>ชาย</u>	สวยเอ๋ยแม่คุณอย่าช้า	รีบรำออกมาเถิดเอ๋ย
<u>หญิง</u>	รำร้ายกรายวง	สวยดั่งหงส์ทองเอ๋ย
<u>ชาย</u>	รำเอ๋ยรำร่อน	สวยดั่งกนิษฐนางเอ๋ย
<u>หญิง</u>	รำเอ๋ยรำคู่	น่าเอ็นดูจริงเอ๋ย
<u>ชาย</u>	เจ้าเคียวใบข้าว	พี่รักเจ้าสาวจริงเอ๋ย
<u>หญิง</u>	เจ้าเคียวใบพวง	อย่ามาเป็นห่วงเลยเอ๋ย
<u>ชาย</u>	รักน้องจริง	รักแล้วไม่ทิ้งไปเลย
<u>หญิง</u>	รักน้องไม่จริง	รักแล้วก็ทิ้งไปเอ๋ย
<u>ชาย</u>	พี่แบกรักมาเต็มอก	รักจะตกเสียแล้วเอ๋ย
<u>หญิง</u>	ผู้ชายหลายใจ	เชื่อไม่ได้เลยเอ๋ย
<u>ชาย</u>	พี่แบกรักมาเต็มร่ำ	ช่างไม่เมตตาเสียเลยเอ๋ย
<u>หญิง</u>	เมียมียู่เต็มตัก	จะให้น้องรักอย่างไรเอ๋ย
<u>ชาย</u>	สวยเอ๋ยคนดี	เมียพี่มีเมื่อไรเอ๋ย
<u>หญิง</u>	เมียมียู่ที่บ้าน	จะทิ้งทอดทานให้ใครเอ๋ย
<u>ชาย</u>	ถ้าฉีกได้เหมือนปู	จะฉีกให้ดูใจเอ๋ย
<u>หญิง</u>	รักจริงแล้วหนอ	รีบไปสู่ขोन้องเอ๋ย
<u>ชาย</u>	ขอก็ได้	สินสอดเท่าไรน้องเอ๋ย
<u>หญิง</u>	หมากลูกพลูจีบ	ให้พี่รีบไปขอเอ๋ย
<u>ชาย</u>	ข้าวยากหมากแพง	เห็นสุดแรงน้องเอ๋ย
<u>หญิง</u>	หมากลูกพลูครึ่ง	รีบไปให้ถึงเถิดเอ๋ย
<u>ชาย</u>	รักกันหนาพากันหนี	เห็นจะดีกว่าเอ๋ย
<u>หญิง</u>	แม่สอนเอาไว้	ไม่เชื่อคำชายเลยเอ๋ย
<u>ชาย</u>	แม่สอนเอาไว้	หนีตามกันไปเถิดเอ๋ย
<u>หญิง</u>	พ่อสอนไว้ว่า	ให้กลับพาราแล้วเอ๋ย
<u>ชาย</u>	พ่อสอนไว้ว่า	ให้กลับพาราพี่เอ๋ย
<u>หญิง</u>	กำเกวียนกำกง	จะต้องจบบวงแล้วเอ๋ย

ชาย	กรรมเอยวิปาก	วันนี้ต้องจากแล้วเอย
หญิง	เวลาก็จวน	น้องจะรีบด่วนไปก่อนเอย
ชาย	เราร่วมอวยพร	ก่อนจะลาจรไปก่อนเอย
พร้อมกัน	ให้หมดทุกข์โศกโรคภัย	สวัสดีมีชัยทุกคนเอย

เรื่องที่ 3.4 นาฏศิลป์พื้นบ้านภาคอีสาน

นาฏศิลป์พื้นบ้านภาคอีสานมีรูปแบบอย่างไร

เป็นการแสดงศิลปะการรำและการเล่นพื้นบ้านภาคอีสานหรือภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย แบ่งเป็น 2 กลุ่มวัฒนธรรมใหญ่ๆ คือ

1. กลุ่มอีสานเหนือ มีวัฒนธรรมไทยลาวเรียกการละเล่นว่า “หมอลำ, เซิ้ง และฟ้อน” เช่น ลำเต้ย ลำลอง, ลำกลอนเกี้ยว เซิ้งบั้งไฟ เซิ้งตุงตวย ฟ้อนภูไท เป็นต้น ดนตรีพื้นบ้านที่ใช้ประกอบได้แก่ พิณ แคน โปงลาง กลองยาว ซอ โหวด ฉิ่ง ฉาบ ฆ้อง และกรับ
2. กลุ่มอีสานใต้ ได้รับอิทธิพลไทยเขมร มีการละเล่นที่เรียกว่า เรือมหรือเรือม เช่น เรือมอันเรหรือรำสากรหรือกระโดสะก ส่วนละเล่นเพลงโต้ตอบกัน เช่น กันตรึม เจริญ อาไย เป็นต้น วงดนตรี ดนตรีที่ใช้ประกอบได้แก่ วงมโหรีพื้นบ้าน ประกอบด้วย ซอด้วง กลอง กันตรึม ปี่อ้อ ปี่สไล ฉิ่ง และกรับ

การแต่งกายประกอบการแสดงนาฏศิลป์พื้นบ้านอีสานเป็นไปตามวัฒนธรรมของพื้นบ้าน ลักษณะท่ารำและท่วงทำนองดนตรีส่วนใหญ่ค่อนข้างกระชับ รวดเร็ว และสนุกสนาน

เซิ้งกระติบข้าวเป็นนาฏศิลป์พื้นบ้านมีประวัติความเป็นมาอย่างไร

- ประวัติความเป็นมาของเซิ้งกระติบข้าว

เซิ้งกระติบข้าว เป็นการละเล่นพื้นเมืองของชาวภูไท ที่ตั้งถิ่นฐานอยู่แถวจังหวัดสกลนคร และจังหวัดใกล้เคียง นิยมเล่นในโอกาสรื่นเริง ในวันนักขัตฤกษ์ การแสดงจะเริ่มด้วยฝ่ายชายนำเครื่องดนตรี ได้แก่ แคน กลองยาว ฉิ่ง ฉาบ กรับ โหม่ง มาบรรเลงเป็นวงใช้ทำนองและจังหวะที่สนุกสนานแบบเซิ้งอีสาน ส่วนฝ่ายหญิงก็จะสะพายกระติบข้าว (ภาชนะสำหรับบรรจุข้าวเหนียวหนึ่ง) ออกมาร่ายรำด้วยท่วงท่าต่างๆ ซึ่งมีความหมายว่า การนำอาหารไปให้สามีและญาติพี่น้องที่ออกไปทำนา การฟ้อนรำเซิ้งกระติบไม่มีคำร้องประกอบ

เครื่องแต่งกาย ผู้หญิงสวมเสื้อแขนกระบอกนุ่งผ้าซิ่นตีนจกหมสไบทับเสื้อเกล้ามวยประดับดอกไม้ต่างหูสร้อยคอกำไลข้อมือข้อเท้าสะพายกระติบข้าว ผู้ชายที่เป็นนักดนตรีสวมเสื้อแขนสั้นสีดำหรือกรมทำนุ่งผ้าโจงกระเบนสีแดง หรือใส่มีผ้าคาดเอว

โอกาสของการแสดง อาทิ งานบุญประเพณี งานต้อนรับแขกบ้านแขกเมือง งานวัฒนธรรม หรืองานเผยแพร่วัฒนธรรมไทยในต่างประเทศ เป็นต้น

เรื่องที่ 3.5 นาฏศิลป์พื้นบ้านภาคใต้

นาฏศิลป์พื้นบ้านภาคใต้มีรูปแบบอย่างไร

เป็นศิลปะการแสดงและการละเล่นของชาวพื้นบ้านภาคใต้อาจแบ่งตามกลุ่มวัฒนธรรมได้ 2 กลุ่มคือวัฒนธรรมไทยพุทธ ได้แก่ การแสดงโนรา หนังตะลุง เพลงบอก และวัฒนธรรมไทยมุสลิม ได้แก่ ข้าเป็ง ลิเกฮูลู ซิละ รองเง็ง

การแสดงนาฏศิลป์พื้นบ้านภาคใต้แบ่งออกเป็นหลายแบบคือ แบบดั้งเดิมและแบบที่ได้รับอิทธิพลจากต่างประเทศ

1. แบบดั้งเดิมได้รับแบบแผนมาจากสมัยอยุธยา หรือครั้งที่กรุงศรีอยุธยาเสียแก่ข้าศึก บรรดาศิลปินนักแสดงทั้งหลายก็หนีภัยสงครามลงมาอยู่ภาคใต้ ได้นำรูปแบบของการแสดงละครที่เรียกว่า ซาตรี เผยแพร่สู่ภาคใต้และการแสดงดั้งเดิมของท้องถิ่น เช่น การสวดมาลัย เพลงนา เพลงเรือ เป็นต้น

2. แบบที่ได้รับอิทธิพลจากต่างประเทศ ภาคใต้เป็นพื้นที่ติดต่อกับประเทศมาเลเซีย ดังนั้นประชาชนที่อาศัยอยู่แถบชายแดน ก็จะรับเอาวัฒนธรรมการแสดงของมาเลเซียมาเป็นการแสดงท้องถิ่น เช่น ลิเกฮูลู สลาเปะ อาแวลูดง คาระ กรือโต๊ะ ซัมเป็ง เป็นต้น

โนราเป็นนาฏศิลป์พื้นบ้านมีประวัติความเป็นมาอย่างไร

- ประวัติความเป็นมาของโนรา

โนรา หรือ มโนราห์ เป็นการแสดงที่ยิ่งใหญ่ และเป็นวิถีชีวิตของชาวใต้เกือบทุกจังหวัด และนับว่าเป็นการแสดงที่คู่กับหนังตะลุงมาช้านาน ความเป็นมาของโนรานั้น มีตำนานกล่าวไว้หลายกระแส มีตำนานหนึ่งกล่าวว่า ตัวครูโนราคนหนึ่งซึ่งถือว่าเป็นคนแรกนั้น มาจากอยุธยา ชื่อขุนศรีธธา ซึ่งสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงสันนิษฐานว่า คงเป็นครูละครที่มีชื่อเสียงของกรุงศรีอยุธยา ช่วงปลายๆ มีคดีจนต้องถูกลอยแพไปติดอยู่เกาะสีชัง ชาวเรือช่วยพามาฝั่งนครศรีธรรมราชได้ใช้ความสามารถสั่งสอนการแสดงละครตามแบบแผนของกรุงศรีอยุธยาและตามคำบอกเล่าของขุนอุปถัมภ์นรากร (พุ่ม เทวา) ก็กล่าวในนางนวลทองสำลี พระธิดาของท่านพระยาสายฟ้าฟาด ต้องโทษด้วยการเสวยเกสรดอกบัวแล้วเกิดตั้งครรภ์ จึงถูกลอยแพกับนางสนมไปติดอยู่ที่เกาะสีชัง และประสูติโอรส

ซึ่งเจ้าชายน้อย ได้รับการสั่งสอนการรำรำ 12 ท่า จากพระมารดา ซึ่งเคยฝันว่ามีนางฟ้ามาสอนให้จดจำไว้ 12 ท่า นางก็พยายามจำอย่างขึ้นใจ แล้วยังได้สั่งสอนให้นางสนมกำนัลอีกด้วย เจ้าชายน้อยได้เข้าไปถวายให้พระยาสาายฟ้าฟาดทอดพระเนตร มีการซักถามถึงบิดามารดา ก็รู้ว่าเป็นหลานขวัญ จึงส่งคนไปรับกลับเข้าเมือง นางศรีคงคาไม่ยอมกลับต้องมัดเอาตัวขึ้นเรือ เมื่อเรือเข้ามาสู่ปากน้ำก็มีระแ้วขวางเรือพวกลูกเรือช่วยกันแทงระแ้วจึงบังเกิดท่ารำของโนราขึ้นอีกกระบวนท่าหนึ่ง แสดงถึงการรำแทงระแ้ว การเกี่ยวเนื่องระหว่างโนรากับละครชาตรีของภาคกลางก็อาจจะซับซ้อนเป็นอันมาก

คำว่า ชาตรี ตรงกับคำว่า ฉัตริยะของอินเดียได้ แปลว่า กษัตริย์ หรือนักรบผู้กล้าหาญ และเนื่องจากการแสดงต่างๆ มักมีตัวเอกเป็นกษัตริย์ จึงเรียกว่า ฉัตริยะ ซึ่งต่อมาก็ได้เพี้ยนมาเป็นชาตรี หรือละครชาตรี เพราะเห็นว่าเป็นการแสดงอย่างละคร มีผู้รู้กล่าวว่าทั้งโนราและชาตรีน่าจะเข้ามาพร้อมๆ กัน ทั้งภาคใต้ และภาคกลาง เหตุที่โนราและชาตรีมีความแตกต่างกันออกไปบ้างก็คงเป็นไปตามสภาพของวิถีชีวิต วัฒนธรรมประเพณีของแต่ละภาค ความนิยมที่แตกต่างกันแต่อย่างไรก็ตาม สิ่งที่ยังคงเป็นเอกลักษณ์ของการแสดงโนรา และชาตรี คือเครื่องดนตรีที่ใช้โทน (ทน) ข้อง และปี่ เป็นเครื่องยืนพื้น ในภาคกลางมีการใช้ระนาดเข้ามาบรรเลงเมื่อครั้งสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้เอง ในสมัยเดิมนั้นคำว่า โнора ยังไม่ได้มีการเรียกจะใช้คำว่า ชาตรีแม้ในสมัยรัตนโกสินทร์ก็ยังใช้คำว่า ชาตรีอยู่ดังคำประพันธ์ของกรมหมื่นศรีสุเรนทร์ ว่า

“ชาตรีตลุดตลุดทั้ง	กลองโทน
รำสะบัดวัดสะเอวโอน	อ่อนแปล้
คนกรับรับขยับโยน	เสียงเย็น
ร้องเรื่องรถเสนแห่	ห่อขยุ้ม ยาโรย”

ต่อเมื่อได้นำเอาเรื่องพระสุธนมาแสดงกับชาตรี จึงเรียกติดปากว่า มโนราห์ชาตรี ตามชื่อของนางเอกเรื่องสุธน ตัวบทละครก็เกิดขึ้นในภาคใต้ หากได้นำเอามาจากอยุธยาไม่ ในที่สุดการแสดงโนราจึงกลายเป็นเรื่องพระสุธน ในสมัยต่อมาก็มีการนำเอาวรรณคดีพื้นบ้านเรื่องอื่นมาแสดง แต่ก็ยังเรียกการแสดงนี้ว่า มโนราห์ เมื่อนานเข้าเกิดการกร่อนของภาษา ซึ่งเป็นลักษณะทางภาษาของภาคใต้ที่จะพูดถ้อยคำวันๆ จึงเรียกการแสดงนี้ว่า “โนรา”

การแสดงโนรานั้นมีท่ารำสำคัญ 12 ท่า แต่ละคณะก็แตกต่างกันออกไปบ้าง โดยมีการสอนท่ารำโนรา คือ โดยใช้บทประพันธ์ที่แสดงวิธีการรำรำด้วยลีลาต่างๆ การเชื่อม

ท่า การขยับหรือเขยิบเท้า การกล่อมตัวตั้งวง และการเคลื่อนไหวที่ค่อนข้างรวดเร็ว ในบทรำท่าครูสอนมีคำกลอนกล่าวถึงการแต่งตัวและลีลาต่างๆ ดังนี้

“ครูเอยครูสอน	เสด็จกรต่อง่า
ครูสอนให้ผู้ผ้า	สอนข้าให้ทรงกำไล
สอนครอบเทริดน้อย	แล้วจับสร้อยพวงมาลัย
สอนทรงกำไล	สอนใส่ซำยขวา
เสด็จเอื้องข้างซ้าย	ตีค่าได้ห้าพารา
เสด็จเอื้องข้างขวา	ตีค่าได้ห้าตำลึงทอง
ตีนถีบพนัก	ส่วนมือชักเอาแสงทอง
หาไหนมิได้เสมือนน้อง	ทำนองพระเทวดา”

นอกจากบทรำท่าครูสอนแล้ว ยังมีการประดิษฐ์ท่ารำเพิ่มเติมขึ้นอีกมากมาย จนถึงการศึกษาท่ารำส่วนตัว และท่ารำเฉพาะ ได้แก่ การรำไหว้ครู รำโรงครู รำแก้บท รำบทครูสอน รำปฐมบท รำแทงจระเข้ รำเพลงโค รำเพลงทับเพลงโชน รำคล้องหงส์ เป็นต้น

การแต่งกายของโนรา แต่เดิมสวมเทริด(เครื่องสวมหัวคล้ายขลุ่ย) นุ่งสนับเพลา คาดเจียรบาตมีห้อยหน้า ประดับหางอย่างมโนราห์ มีสายคล้องวาลประดับทับทรวง กรองคอ และสวมเล็บยาว

เครื่องดนตรี คือ กลอง ทับคู่ ช้องคู่ โหม่ง ฉิ่ง และปี่ โดยการเริ่มบรรเลงโหมโรง จากนั้นเชิญครูร้องหน้าม่าน หรือกล่าวหน้าม่าน เรื่องที่แสดงเรียกเป็นภาษาถิ่นว่า “กำพรัดหน้าม่าน” จากนั้นจึงเริ่มทำการแสดง

โนราแต่ละคณะจะประกอบด้วยผู้แสดงประมาณ 15 – 20 คน แต่เดิมผู้แสดงส่วนใหญ่จะเป็นผู้ชายแต่ก็มีผู้หญิงผสมอยู่ด้วย

โอกาสของการแสดงโนรา ก็แสดงในงานทั่วไป

นาฏศิลป์พื้นบ้านมีแนวทางการอนุรักษ์อย่างไร

1. การค้นคว้าวิจัย คว้าศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาของไทยในด้านต่าง ๆ ของท้องถิ่น มุ่งศึกษาให้รู้ความเป็นมาในอดีต และสภาพการณ์ในปัจจุบัน
2. การอนุรักษ์โดยการปลูกจิตสำนึกให้คนในท้องถิ่นตระหนักถึงคุณค่าแก่นสาระ และความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่งเสริมสนับสนุนการจัดกิจกรรมตามประเพณี และวัฒนธรรมต่าง ๆ สร้างจิตสำนึกของความเป็นคนท้องถิ่นนั้น ๆ ที่จะต้องร่วมกันอนุรักษ์ภูมิ

ปัญหาที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น รวมทั้งสนับสนุนให้มีพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น หรือพิพิธภัณฑ์ชุมชนขึ้น เพื่อแสดงสภาพชีวิตและความเป็นมาของชุมชน อันจะสร้างความรู้ และความภูมิใจในชุมชนท้องถิ่นด้วย

3. การฟื้นฟูโดยการเลือกสรรภูมิปัญญาที่กำลังสูญหาย หรือที่สูญหายไปแล้ว มาทำให้มีคุณค่า และมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตในท้องถิ่น โดยเฉพาะพื้นฐานทางจริยธรรม คุณธรรม และค่านิยม

4. การพัฒนาควรรีเริ่มสร้างสรรค์ และปรับปรุงภูมิปัญญาให้เหมาะสมกับยุคสมัย และเกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตประจำวัน โดยใช้ภูมิปัญญาเป็นพื้นฐานในการรวมกลุ่มการพัฒนาอาชีพ ควบนำความรู้ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมาช่วยเพื่อต่อยอดใช้ในการผลิต การตลาด และการบริหาร ตลอดจนการป้องกัน และอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

5. การถ่ายทอดโดยการนำภูมิปัญญาที่ผ่านการคัดเลือกลั่นกรองด้วยเหตุและผลอย่างรอบคอบ และรอบด้านแล้วไปถ่ายทอดให้คนในสังคมได้รับรู้ เกิดความเข้าใจ ตระหนักในคุณค่า คุณประโยชน์ และปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม โดยผ่านสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา และการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมต่าง ๆ

6. ส่งเสริมกิจกรรมโดยการส่งเสริม และสนับสนุนให้เกิดเครือข่ายการสืบสาน และพัฒนาภูมิปัญญาของชุมชนต่าง ๆ เพื่อจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง

7. เผยแพร่แลกเปลี่ยน โดยการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการเผยแพร่ และแลกเปลี่ยนภูมิปัญญา และวัฒนธรรมอย่างกว้างขวาง โดยให้มีการเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นต่าง ๆ ด้วยสื่อ และวิธีการต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง

8. การเสริมสร้างปราชญ์ท้องถิ่น โดยการส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพของชาวบ้าน ผู้ดำเนินงานให้มีโอกาสแสดงศักยภาพด้านภูมิปัญญา ความรู้ความสามารถอย่างเต็มที่ มีการยกย่อง

กิจกรรมการเรียนรู้ 1

ผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง

1. บอกประวัติความเป็นมาของนาฏศิลป์พื้นบ้านแต่ละภาคได้
2. แสดงนาฏศิลป์พื้นบ้านได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม
3. รู้คุณค่าและอนุรักษ์นาฏศิลป์พื้นฐานและภูมิปัญญาท้องถิ่น

คำชี้แจง

1. จงอธิบายความรู้เกี่ยวกับนาฏศิลป์พื้นบ้านของไทยมาพอสังเขป
2. ให้ผู้เรียนศึกษาการแสดงนาฏศิลป์พื้นบ้านของท้องถิ่นตนเอง โดยศึกษาประวัติความเป็นมา รูปแบบการแสดง วิธีการแสดงและฝึกหัด การแสดงอย่างน้อย 1 ชุด

กิจกรรมการเรียนรู้ 2

ผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง

1. บอกความสัมพันธ์ระหว่างนาฏศิลป์พื้นบ้านกับวัฒนธรรมประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่นได้

คำชี้แจง

- ให้ผู้เรียนศึกษานาฏศิลป์พื้นบ้านในท้องถิ่นหรือที่ตนเองสนใจอย่างลึกซึ้ง
- อิทธิพลใดมีผลต่อการเกิดนาฏศิลป์พื้นบ้าน
  - แนวทางอนุรักษ์นาฏศิลป์พื้นบ้าน

บทที่ 4

อาชีพการผลิตเครื่องดนตรีพื้นบ้าน

เรื่องที่ 4.1 ปัจจัยหลักของการประกอบอาชีพ

สิ่งสำคัญของการเริ่มต้นประกอบอาชีพ ต้องคำนึงถึงปัจจัยหลักของการประกอบอาชีพ ได้แก่

1. **ทุน** คือ สิ่งที่เป็นพื้นฐานของการประกอบอาชีพ เป็นปัจจัยในการผลิตสินค้าและบริการ เมื่อเราต้องการเริ่มต้นกิจการของตัวเอง จำเป็นต้องอาศัย “ทุน” เพื่อใช้ในการเริ่มต้นกิจการนั้น ๆ
2. **ความรู้** คือ ความเข้าใจในบางเรื่องหรือบางสิ่ง และความสามารถในการนำสิ่งนั้นไปใช้เพื่อเป้าหมายบางประการ สามารถเกิดขึ้นได้ จากการเรียนรู้ การฝึกอบรม และการหมั่นฝึกฝน เพื่อให้เกิดความชำนาญและประสบการณ์
3. **การจัดการ** เป็นเรื่องของเทคนิคและวิธีการ ประกอบด้วยการวางแผน การจัดการ การควบคุม การสั่งการ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์
4. **การตลาด** เป็นกระบวนการของการสื่อสารคุณค่าของผลิตภัณฑ์ หรือบริการไปยังลูกค้า การจัดการตลาดเป็นศิลปะของการเลือกตลาดเป้าหมาย ตลอดจนได้มา และการรักษาลูกค้า ดังนั้นการวางแผนการตลาด ก่อนเริ่มการผลิตสินค้าหรือบริการ จึงเป็นเรื่องสำคัญของการประกอบอาชีพ

เรื่องที่ 4.2 ข้อเสนอแนะในการเลือกประกอบอาชีพ

ก่อนตัดสินใจเลือกประกอบอาชีพใด ๆ ก็ตาม ควรพิจารณาอย่างรอบคอบ ซึ่งมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. **ควรเลือกอาชีพที่ชอบหรือคิดว่าถนัด** คือ ต้องรู้จักตนเอง และรู้จักงานอาชีพต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง รวมทั้งพิจารณาว่ามีงานอะไรบ้างที่เราชอบ และสนใจมากที่สุด และงานนั้น ๆ เหมาะกับอุปนิสัยและบุคลิกภาพของตนเองหรือไม่
2. **พัฒนาความสามารถของตัวเอง** คือ ควรศึกษารายละเอียดของอาชีพที่จะเลือกไปประกอบ ถ้าความรู้ความเข้าใจยังมีน้อย มีไม่เพียงพอก็ต้องทำการศึกษา ฝึกอบรม ฝึกปฏิบัติเพิ่มเติม ให้มีพื้นฐานความรู้ความเข้าใจในการเริ่มประกอบอาชีพที่ถูกต้อง

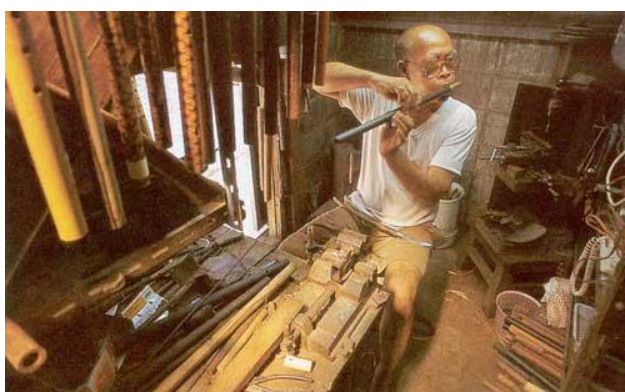
3. พิจารณาองค์ประกอบอื่นที่เกี่ยวข้อง เช่น ท่าเลที่ตั้งของอาชีพที่จะทำไม่ว่าจะเป็นการผลิต การจำหน่าย หรือการให้บริการก็ตาม สภาพแวดล้อมผู้ร่วมงาน พื้นฐานในการเริ่มทำธุรกิจ เงินทุน โดยเฉพาะเงินทุนต้องพิจารณาว่ามีเพียงพอหรือไม่ถ้าไม่พอจะหาแหล่งเงินทุนจากที่ใด

เรื่องที่ 4.3 อาชีพการผลิตเครื่องดนตรีพื้นบ้าน

1. อาชีพการผลิตขลุ่ย

ขลุ่ยเป็นเครื่องดนตรีไทยเก่าแก่ประเภทเป่า ที่อยู่กับคนไทยมาช้านาน โดยแหล่งผลิตขลุ่ยที่มีชื่อเสียง และมีคุณภาพแห่งหนึ่ง คือชุมชนบางไส้ไก่ หรือชุมชนบ้านลาว ซึ่งประกอบอาชีพทำขลุ่ยมาเนิ่นนาน โดยเอกลักษณ์ของขลุ่ยบ้านลาว คือ ความประณีต ใส่ใจในรายละเอียดทุกขั้นตอน ทำให้ได้เสียงที่ไพเราะ ขลุ่ยบ้านลาวจะรับทำขลุ่ยทุกชนิด ได้แก่ ขลุ่ยหลีบ ขลุ่ยเคียงออ ขลุ่ยเพียงออ ขลุ่ยรองออ และขลุ่ยฮู้

วัสดุที่นิยมใช้มาทำขลุ่ยสมัยโบราณคือไม้ไผ่ และไม้ที่ดีที่สุดคือไม้รวก โดยขั้นตอนในการทำขลุ่ยจะนำไม้รวกไปตากแดดให้แห้ง จากนั้นนำไม้ที่ได้มาขัดผิวให้เรียบ โดยใช้ธูปมอดูตาให้ละเอียด หยดน้ำลงไปเล็กน้อย แล้วใช้กาบมะพร้าวขัดจนผิวเรียบเงา นอกจากไม้รวกยังสามารถใช้ไม้เนื้อแข็งมาทำ โดยต้องนำไปกลึงให้กลวงก่อน จากนั้นนำไม้มาวัดระยะทำเครื่องหมายแบ่งส่วนต่าง ๆ เพื่อเตรียมสำหรับเจาะรู ปัจจุบันได้มีการประยุกต์บล็อกสำหรับเจาะรู ซึ่งทำมาจากอลูมิเนียมหรือเหล็ก ทำให้สะดวกสบาย ใช้งานได้ง่ายกว่า และแม่นยำ ขั้นตอนต่อไปคือการแกะปากนกแก้ว ซึ่งเป็นส่วนที่ทำให้เกิดเสียง จากนั้นนำดาก (ไม้อีกชิ้นหนึ่งที่ต้องปาดให้มีขนาดใกล้เคียงกับปากนกแก้ว) ใส่เข้าไปในเลาขลุ่ย แล้วนำไปเป่าเพื่อทดสอบโดยใช้ความชำนาญของช่างการฟัง

ปัจจุบันได้มีการพัฒนานำท่อพลาสติก ซึ่งซื้อหาได้ง่ายเป็นวัสดุในการผลิต เป็นขลุ่ยพีวีซี ทำให้ขลุ่ยชนิดนี้ได้รับความนิยม เนื่องจากมีความคงทนและราคาย่อมเยา

2. อาชีพการผลิตแคน

แคน เป็นเครื่องดนตรีที่มีความเก่าแก่มากที่สุด เป็นเครื่องดนตรีที่มีความนิยมเป่ากันมาก โดยเฉพาะชาวจังหวัดขอนแก่น ถิ่นเฮาแคนเป็นเอกลักษณ์ชาวขอนแก่น รวมทั้งเป็นเครื่องดนตรีประจำภาคอีสานตลอดไปและในปัจจุบันนี้ชาวบ้านได้มีการประดิษฐ์ทำแคนเป็นอาชีพอย่างมากมาย เช่น อ.นาหว้า จ.นครพนม จะทำแคนเป็นอาชีพทั้งหมู่บ้าน รวมทั้ง จังหวัดอื่นๆ อีกมากมาย และแคนยังเป็นเครื่องดนตรีที่นำมาเป่าประกอบการแสดงต่างๆ เช่นวงโปงลาง วงดนตรีพื้นเมือง รวมทั้งมีการเป่าประกอบพิธีกรรมของชาวอีสาน เช่น รำผีฟ้า รำภูไท เป็นต้น รวมทั้งเป่าประกอบการมอลำกลอน ลำเพลิน ลำพัน รวมทั้งหมอลำซิ่ง ยังขาดแคนไม่ได้

ประสบการณ์ของช่างฝีมือพื้นบ้าน "การทำแคน"

นายลา ไพรสน เกิด เมื่อ ปี พ.ศ. 2467 อายุ 82 ปี อยู่บ้านเลขที่ 45 หมู่ที่ 9 บ้านทุ่งเศรษฐี ตำบลนครชุม อำเภอเมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชรไปเที่ยวที่จังหวัดร้อยเอ็ด เห็นเขาทำแคน ก็ซื้อมาขาย ปรากฏว่าขายดี จึงคิดทำเอง โดยไปหัดทำจากแหล่งผลิตที่จังหวัดร้อยเอ็ด นายลา ไพรสน ได้ยึดอาชีพเป็นช่างทำแคนซึ่งเป็นหัตถกรรมเครื่องไม้หรือผลิตภัณฑ์เครื่องดนตรีพื้นบ้าน เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีคุณค่าเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น กรรมวิธีในการผลิต ยังใช้วิธีการพื้นบ้าน ทำด้วยความปราณีต สวยงาม เสียงเพราะ มีให้เลือกหลายแบบ ประกอบเป็นอาชีพหลัก จนถึงปัจจุบัน

3. อาชีพการผลิตกลองแขก

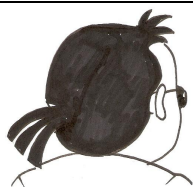
บุคคลที่ประสบความสำเร็จในการทำกลองแขก

ครูเสน่ห์ ภัคตร์ผ่อง

ครูเสน่ห์ ภัคตร์ผ่อง เป็นช่างทำกลองแขกที่มีฝีมือ ด้วยกรรมวิธีแบบโบราณที่เป็นเอกลักษณ์ซึ่งต่างจากช่างคนอื่นๆ กล่าวคือ เป็นขั้นตอนการทำมือทุกอย่าง โดยไม่ใช่เครื่องทุ่นแรงสมัยใหม่ อีกทั้งรูปลักษณ์ของกลอง ก็สวยงามพิถีพิถันในรูปทรงสัดส่วนและมีเสียง

เหมาะสมพอดีทุกเสียง เพราะวัสดุที่นำมาใช้ล้วนเลือกสรรมาจากธรรมชาติ เช่น ขอบกลอง ทำจากไม้ไผ่ขัด ต่างกับปัจจุบันที่ใช้พลาสติก หรือไม้กลึง ทำให้มีผลต่อคุณภาพของเสียง

บุคคลที่สามารถใช้สติปัญญาของคนสั่งสมความรู้ ประสบการณ์ เพื่อการดำรงชีพ และถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่ง ไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ด้วยวิธีการต่าง ๆ ทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยรักษาคุณค่าดั้งเดิมไว้อย่างมีเอกลักษณ์ และมีศักดิ์ศรี ทุกคนจะมีหลักการแบบเดียวกันคือ การสืบทอดเชื่อมโยงอดีตมาใช้ในปัจจุบัน แต่จะมีวิธีการแตกต่างกัน ไม่มีรูปแบบหรือสูตรสำเร็จใด ๆ แต่ละท้องถิ่นมีการเชื่อมโยงหลากหลายแตกต่างกันไป ตามสภาพของหมู่บ้าน ก่อให้เกิดภูมิปัญญาท้องถิ่น เรียกว่า “ปราชญ์ชาวบ้าน” หากมีการสืบทอด และอนุรักษ์ ส่งเสริมอย่างเป็นระบบ ก็สามารถเพิ่มคุณค่าทางสังคม และเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจเพื่อเป็นการเพิ่มรายได้ให้แก่ประชาชนได้อีกทางหนึ่ง

กิจกรรม

1. ให้ผู้เรียนสำรวจอาชีพการผลิตเครื่องดนตรีพื้นบ้านในชุมชนของผู้เรียน หรือชุมชนใกล้เคียง ที่ผู้เรียนสนใจ และจัดทำเป็นรายงาน พร้อมนำเสนอแลกเปลี่ยนหน้าชั้นเรียน

บรรณานุกรม

จิรพันธ์ สมประสงค์. ศิลปะกับชีวิต. กรุงเทพฯ, เทเวศร์สเตชันเนอรี่, 2515.

ชลิต ดาบแก้ว. การเขียนทัศนียภาพ. กรุงเทพฯ, โอเดียนสโตร์, 2541.

ขึ้น ศิลปะบรรเลง และวิเชียร กุลตัญท์. ศิลปะการดนตรีและละคร. พระนคร, กรมสามัญศึกษา, 2515.

ทวีศักดิ์ จริงกิจและคณะ. พัฒนาทักษะชีวิต 2. กรุงเทพฯ, วัฒนาพานิช สำนักรักษ์, 2544.

ธนิต อยู่โพธิ์. ศิลปะละครรำ. กรุงเทพฯ, ชุมชนสหกรณ์ และการเกษตรแห่งประเทศไทย, 2531.

ประติมากรรมเพื่อประโยชน์ใช้สอย. สารานุกรมไทยสำหรับปวงชน. เล่มที่ 14, กรุงเทพมหานคร.

ภูมิปัญญาท้องถิ่นไทย กรมทรัพย์สินทางปัญญา. นนทบุรี.

ยศนันท์ แยมเมือง และคณะ. ทัศนศิลป์. พิมพ์ครั้งที่ 1, กรุงเทพมหานคร. ไทยวัฒนาพานิช, 2546.

วิชาการ, กรม. ทฤษฎีและปฏิบัติการวิจารณ์ศิลปะ. กรุงเทพฯ, องค์การค้าของคุรุสภา, 2532.

สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย. **ผังการออกข้อสอบ
สาระทักษะการดำเนินชีวิต หลักสูตรการศึกษานอกระบบระดับ
การศึกษาขั้นพื้นฐาน
พุทธศักราช 2551.** กรุงเทพฯ : กระทรวงศึกษาธิการ, มปป.

สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย. **หนังสือเรียน
รายวิชาศิลปศึกษา (ทช. 11003) ระดับประถมศึกษา**. กรุงเทพฯ, สำนักงาน กศน.กลุ่ม
พัฒนาการศึกษานอกโรงเรียน, 2551. (เอกสารอัดสำเนา).

สุชาติ เถาทอง และคณะ. **ศิลปะทัศนศิลป์**. กรุงเทพฯ, อักษรเจริญทัศน์, 2546

อภิศักดิ์ บุญเลิศ. **วาดเขียน**. กรุงเทพฯ, โอเดียนสโตร์, 2541.

อาภรณ์ อินฟ้าแสง. **ประวัติศาสตร์ศิลป์**. กรุงเทพฯ, เทเวศร์สเตชันเนอรี่, 2512

อาภรณ์ อินฟ้าแสง. **ทฤษฎีสี**. กรุงเทพฯ, เสริมสิน, 2510.

คณะผู้จัดทำ

ที่ปรึกษา

1. นายประเสริฐ	บุญเรือง	เลขาธิการ กศน.
2. นายชาญวิทย์	ทับสุพรรณ	รองเลขาธิการ กศน.
3. นายสุรพงษ์	จำจด	รองเลขาธิการ กศน.
4. นางวทันี	จันทร์โอกุล	ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านพัฒนาสื่อการเรียนการสอน
5. นางกนกพรรณ	สุวรรณพิทักษ์	ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านการเผยแพร่ทางการศึกษา
6. นางศุทธิณี	งามเขตต์	ผู้อำนวยการกลุ่มพัฒนาการศึกษานอกโรงเรียน

ผู้เขียนและเรียบเรียง

1. นางช่อทิพย์	ศิริพร	สถาบัน กศน.ภาคตะวันออก
2. นางพรวิไล	สาระจันทร์	กศน.อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

ผู้บรรณาธิการ

1. นางช่อทิพย์	ศิริพร	สถาบัน กศน. ภาคตะวันออก
2. นางพรวิไล	สาระจันทร์	กศน.อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

คณะทำงาน

1. นายสุรพงษ์	มันมะโน	กลุ่มพัฒนาการศึกษานอกโรงเรียน
2. นายศุภโชค	ศรีรัตนศิลป์	กลุ่มพัฒนาการศึกษานอกโรงเรียน
3. นางสาวสุลาง	เพชรสว่าง	กลุ่มพัฒนาการศึกษานอกโรงเรียน
4. นางสาวเบญจวรรณ	อำไพศรี	กลุ่มพัฒนาการศึกษานอกโรงเรียน
5. นางสาวชมพูนท	สังข์พิชัย	กลุ่มพัฒนาการศึกษานอกโรงเรียน

ผู้พิมพ์ต้นฉบับ

1. นางสาวเบญจวรรณ	อำไพศรี	กลุ่มพัฒนาการศึกษานอกโรงเรียน
2. นางสาววิติมา	วงศ์บัณฑิตวรรณ	กลุ่มพัฒนาการศึกษานอกโรงเรียน

ผู้ออกแบบปก

นายศุภโชค	ศรีรัตนศิลป์	กลุ่มพัฒนาการศึกษานอกโรงเรียน
-----------	--------------	-------------------------------